

Ha 179

Ho. 69^c

LEIBNITII
DOCTRINA
DE
MUNDO OPTIMO
SUB
EXAMEN REVOCATUR DENUO

A

C. A. L. CREUZER.

Ph. Doctore.

L I P S I A E.

IN OFFICINA LIBRARIA MÜLLERIANA.

1796.

Corrigenda.

- Pag. 7 lin. 7 pro: potissimum l. potissimam.
 lin. 11 pro praetium leg. pretium.
- 15 in not. lin. 2 pro empirica leg. pura.
 16 pro: est minimus leg.
 est, et minimus,
- 22 lin. 3 pro: At leg. Ait.
- 23 in nota lin. 2 pro: mundi l. mundi.
- 29 in nota lin. 12 pro inendit l. intendit.
- 30 in nota lin. 16 pro potest leg. possit.
- 36 lin. 6 pro: procurandum leg. procurandam,
- 37 lin. 1 pro: generales leg. generalis.
 4 pro: Sphus leg. Sphi.
 8 pro: cretura leg. creatura.
- 39 lin. 9 pro: Pato leg. Plato.
- 40 lin. 11 pro: Possessione leg. perpeffione.
- 42 lin. 10 pro: cennectentis leg. connectentis.
- 43 lin. 19 pro: prohibebat leg. prohibeat.
- 45 lin. 12 pro: sententian l. sententiam.
- 46 lin. 1 pro: critice leg. criticae.
- 51 lin. 18 pro: horum leg. eorum.
- 54 in nota lin. 8 post pag. infer. 640.
 19 pro: ihrer leg. ihre,
- 56 lin. 12 post quidam infer. est.
 14 pro: rationes leg. rationis.
- 58 lin. 3 pro: sumus leg. sumas.
- 66 in nota lin. 8 pro: refutationis leg. refutationis.
- 67 in nota lin. 4 pro offere l. offerre.
- 76 lin. 17 pro: et leg. sed.
- 77 lin. 13 pro: Ad leg. At.

- Pag. 78 lin. 7 pro: radex leg. radix.
- 81 lin. 4 pro: quæunt leg. queunt.
- 82 lin. 11 pro: omnis leg. omnes.
- 83 lin. 5 pro: conamur leg. conemur.
- 98 lin. 12 pro: nulla leg. nullo.
- 99 in nota lin. 7 et 8 pro: mentes leg.
mentis.
- 100 in not. lin. 2 pro: et alter leg. elater.
- 106 lin. 5 pro: firmum leg. firmam.
- 108 lin. 2 pro: verum leg. verum.
- 109 lin. 1 pro: ubi leg. uti.
- 116 lin. 4 post: principiis add. mere spe-
culativis.
- lin. 5 pro: parvam leg. pravam.
-

ILLVSTRISSIMO
ATQVE EXCELLENTISSIMO VIRO
DOMINO
JO. PHIL. FRANCISCO
L. B. A FLECKENBÜHL
DICTO A BÜRCEL

POTENTISSIMO AC SERENISSIMO
HASSIAE LANDGRAVIO A CONSIL. INTER.

ACADEMIARVM HASSIACARVM

CVRATORI ETC.

LITERARVM ET ARTIVM FAVORI
MERITISSIMO

D. D. D.

AVCTOR

ILLUSTRATIONE

AVTORE EXCELLENTISSIMO VIRO

DOMINO

JO. THEO. FRANCOISCO

L. B. A. FLECKENBUCH

DICTO A. BUCH

TOTENTISSIMO AC SENECTISSIMO

HASSIAE LANGRUVINO A CONSIL. INTRE.

ACADEMIAE HASSIACAERUM

CYRILLI ETC.

LITTERARVM ET ARTIVM FACTORI

MERITISSIMO

D. D. D.

AVCTOR

unfentes...
Sic...
argue...

Leibnitii
de mundo optimo doctrina sub
examen revocatur denuo.

um...
die...

min...
con...

De mundo optimo sive de Opti-
mismo, quem vocant, caput cum
in antiquissimo illo Geneseos mo-

A 3 nu-

numento, tum apud Platonem et
Stoicos praesertim jam inveniri,
atque etiam argumentis, qualia ea
denique cunque sint, firmari, do-
ctos certe homines non fugit. Sed
id investigare usquequaque omni-
um de eo philosophorum recensenden-
dis placitis nunc quidem animus
minime est. Arctioribus igitur
consilium meum continetur fini-
bus, cum spectet duntaxat ea, quae
sunt a Leibnitio, philosophorum,
qui hac de re differuerunt, facile
prin-

principe, vel defendendi firmandi-
que vel ornandi gratia disputata.
Quonquam fuerunt ex quo tempo-
re Leibnitius eam suscipiendam
provinciam putavit, e praestantif-
simis seculi nostri philosophis tam
multi, qui eam vel potissimum re-
ligionis naturalis partem haberent,
ut ex principiis philosophiae, quam
vocant, criticae examinare diligen-
ter operae praetium esse videatur.
Quod dum suscipio, fidem libero
equidem, quam dare me pag. 104

A 4

me-

medit. scept. de libertate arbitrii
memini, Schwabius v. C. cum
Leibnitium contra Schmidii V. Cl.
accusationem defendere esset co-
natus.

Ratio vero, quam hac in re tra-
ctanda sequendam mihi proposui,
haec est:

I.

Quoniam Leibnitium nullum phi-
losophiae constat *σύνημα* literis
consignatum reliquisse, ope-
ram dabo, ut quicquid hac de
re

re in ejus ingenii monumentis
passim legitur, id ita dispona-
tur, ut viri summi sententia ae-
quo cuivis pateat, simul, id
quod Schwabius requirit,
Leibnitii inventa locis quibus-
dam, eo quae pertinere vide-
antur, e monumentis sectato-
rum duorum quidem et fide-
lissimorum et celeberrimorum
Wolfii Alexandrique Baum-
gartenii proferendis vel illu-
stratum vel confirmatum ibo.

II.

Instituatur deinde doctrinae hujus
secundum principia philoso-
phiae quam dixi criticae exa-
men.

III.

Adjiciam demum brevem Optimis-
mi descriptionem, qualem
philosophia, critica tanquam
rationis purae pariter atque
empiricae ideam s. specimen
exhibet.

Pars

Pars Prima.

Leibnitii de Optimismo placita.

I.

De existentia Dei atque natura et proprietatibus, quam argumentis metaphysicis satis firmatam esse ponit, sententiae quasi fundamento Leibnitius de mundo optimo doctrinam superstructam esse voluit.

Suprema sapientia, argumentatur ille §pho 8 Theodiceae, bonitati non mi-

nus

nus infinitae adjuncta non potuit non eligere optimum; nam sicut minus malum est quoddam boni genus, ita minus bonum est species quaedam mali, si bono majori obicem ponat, essetque in Dei actionibus corrigendum aliquid, si melius agendi locus foret, quod nisi inter possibiles mundos unus esset optimus, Deus nullum produxisset.

Idem argumentandi modus est §pho 194 Theod. Dicere, quod Deus optimum, et sciat et facere possit, nec tamen faciat, quid aliud est, quam fateri, quod penes ipsum fuerit, mundum efficere meliorem, quam sit. Hoc vero tantundem est ac bonitate defici, atque agere contra effectum jam supra indicatum, quod docet minus bonum habere rationem mali *).

II. Mun-

*) Eandem probandi methodum invenies apud Duumviros modo laudatos Wolfium et Baumgartenium.

Mundus Leibnitio est quodam loco,
quo de Optimismo verba facit, Omne,
quod est, sive Universum, quod dicunt.

Mun-

Mundus, ait ille in Theol. nat. Spho
326, qui existit, est omnium possibilium
perfectissimus (perfectissimum unum
eundemque esse ac optimum infra do-
cebitur.) Etenim Deus mundum ex
omnibus possibilibus elegit ob majorem
perfectionem, quae ipsi prae ceteris in-
est. Quoniam adeo in mundis ceteris
iudicio intellectus omnium perfectissi-
mi et absolute summi, errare profus
nescii minor perfectio deprehenditur,
quam in eo, qui consistit, quin omni-
um possibilium sit perfectissimus, dubi-
tari nequit.

Haud secus et Baumgarten si cf. Me-
taphyf. Sphum 935 „Posita huius mun-
di existentia, ponitur summa, quae in
mundo esse potest, perfectio. In quo
mundo ponitur summa, quae in mun-
do esse potest, perfectio, est ille per-
fectis-

Mundum voco, ait Spho 8 Theod. totam seriem totamque collectionem rerum omnium existentium, ne dicat aliquis, mundos plures existere potuisse diversis temporibus et locis: nam omnes simul

perfectissimus. Ergo mundus hic est omnium possibilium perfectissimus.

Argumentum, quo probatur major, est idem cum Wolffi Leibnitiique, scilicet, *quia Deus hunc mundum elegit*. Id § 934 planum facit. „Deus creationem hujus mundi decrevit voluntate proportionalissima. Hinc decrevit huius mundi existentiam pro gradu bonitatis in eodem cognito. Alius mundi existentiam non decrevit voluntate proportionalissima. Ergo tantam bonitatem in existentia ullius alius mundi Deus non cognovit, quantam in existentia hujus mundi cognovit. Jam cognitio Dei est distinctissima et maxime infallibilis. Ergo praelati hujus et electi prae reliquis omnibus mundi existentia est, quae mundi esse potest, *optima*.“

simul pro uno mundo, vel si mavis, pro uno Universo computandi forent. *)

III. Mun-

*) Haec idea Universi originem suam ducit a sola ratione, quam dicunt, empirica, quae a limitibus circumscripto ad non limitibus circumscriptum, a conditionato ad absolutum, a partibus ad Universum procedens, quae sunt, omnia in unum quoddam, quod uni subjicitur eidemque regulae, connexa atque quasi concatenata Systema cogitat, in quo quidem et numero et genere infinita rerum ex lege quadam similitudinis cognatarum et causalitatis conjunctarum inest multitudo.

Leibnitius igitur Spho 9 Theod. „Universum“ ait, oceani ad instar totum continuum est minimus in eo motus effectum suum ad quamcunque distantiam diffundit, quamvis effectus iste proportionem distantiae minus sensibilis reddatur.“

Quam arcte haec Universi idea cum de Optimismo doctrina cohaereat, monuit Reinhardus (videatur Disertation, qui

III.

Mundus optimus Leibnitio idem est
ac perfectissimus. Quaeritur itaque:

Quid

qui a remporté le prix proposé par l'Académie royale des sciences et belles lettres de Prusse sur l'Optimisme, à Berlin chez Haude et Spener 1755.)

Si l'on, inquit ille, ne supposoit pas une telle liaison universelle, il seroit possible, que dans une partie du monde, pris pour le meilleur de tous les possibles, il se fit un changement, qui n'influant en rien sur la constitution du monde entier par conséquent n'altera point sa perfection, puisque ce ne seroit que la position d'une réalité equipollente au lieu d'une autre. Il se pourroit donc, que le monde avec le changement supposé fut aussi parfait, qu'il auroit été sans ce changement-là. Mais puisque dans ce cas le monde ne seroit plus le même à tous égards et que selon le dogme de l'Optimisme un seul système entierement déterminé est le meilleur

Quid sit ei bonum, et quaenam rei perfectio?

Bonum (ait in commentatione, cui titulus est: *Causa Dei asserta per Iustitiam ejus cum ceteris ejus perfectionibus cunctisque actionibus conciliatam* (spha 33.) est triplex: Metaphysicum, physicum et morale. *Metaphysicum* generatim consistit in rerum etiam non intelligentium perfectione. *Physicum* accipitur speciatim de substantiarum intelligentium commodis; *morale* de eorum actionibus virtuosis. *)

Ex

leur des tous les possibles, il est evident, que ce dogme ne sauroit subsister sans l'hypothese de la connexion universelle.

*) Cel. Baumgarten definit bonum spissius et sic quidem, ut definitio tria illa bonorum genera complectatur, sed ex hac definitione bonum spectatur non nisi comparatum cum alio. „Bonum est (vid. §. 100 *Metaphys.*) quo posito,

B.

pe-

Ex Leibnitii sententia nullum est ex
 tribus hisce genus per se et absolute bo-
 num, sed comparatum denique cum alio.
 „Deus (ait Spho 33 commentationis fu-
 pra commemoratae) vult bona per se an-
 tecedenter ad minimum, nempe tam re-
 rum perfectiones in universoni, quam
 speciatim substantiarum omnium intelli-
 gen-

ponitur perfectio (et Sphum 187). Bo-
 num minimum est, quo posito ponitur
 minima perfectio. Quo major est per-
 fectio, posito bono, ponenda, hoc majus
 est bonum donec *Optimum* sit, quo po-
 sito ponitur summa perfectio.“

Cel. Wolfii definitio videtur quidem
 bonum per se spectare, sed non nisi vide-
 tur „*Bonum in se* (definit Sphus 370
 Theol. natur.) *quid dicitur, quatenus*
suam habet perfectionem, tam essentialem
quam accidentalem“ Etenim cum per-
 fectio in genere spectatur non nisi in re-
 latione ad aliud, sequitur inde bonum et-
 iam nihil dici posse nisi in relatione ad
 aliud quoddam.

gentium felicitatem et virtutem, et unumquodque bonorum *pro gradu bonitatis suae.*

Huc pertinent etiam verba Sphi & jam supra commemorata: sicut minus malum est quoddam boni genus, ita minus bonum est species quaedam mali, si bono majori obicem ponat.

Perfectionem vero Leibnitio idem esse ac bonum, et hujus ad instar spectari non nisi in relatione ad aliud quoddam, apparet imprimis ex Spho 203 Theod.

Perfectio, inquit, complectitur non solum bonum morale et bonum physicum naturarum intelligentium, sed etiam bonum illud, quod non nisi metaphysicum est, quodque naturas ratione destitutas etiam respicit. „Nec minus e literis ad Des Bosses missis Tom. II pag. 321

opp. L. ex edit. Dutens. 15, „Omnis perfectio meo iudicio ad lineam sapientiae pertinet. Porro linea sapientiae eo tendit, ut perfectio maxima introducatur quam res capit. Itaque si quae perfectiones sunt aliis compatibles, non omittentur.“ Potissimum vero e §pho 33 Theod; Voluptates omnes aliquem perfectionis sensum in se ipsis habent, sed ubi in sensuum voluptatibus vel aliis quibuscunque subsistimus cum dispendio majorum bonorum puta valetudinis, virtutis, unionis cum Deo, felicitatis, in hac ipsa privatione tendentiae ulterioris defectus consistit. Perfectio generatim est positiva et absoluta realitas, defectus autem est privativus a limitatione ortum trahens, atque ad novas privationes tendens. Itaque non minus verum quam vetus dictum est: Bonum ex causa integra, malum ex quolibet defectu; uti et illud: Malum causant

causam habet non efficientem, sed deficientem *).

Mundus itaque perfectissimus sive optimus ex Leibnitii sententia est is, qui plurimum i. e. tantum quantum mundus omnino possit, continet boni **).

B 3

Finem,

*) Quam de perfectione informare student notionem Wolfius et Baumgartenius illa a Leibnitiana non tam re discrepat quam verbis. „Perfectio, Wolf. Ontol. Spho 503 inquit, est *consensus* in varietate seu *plurium* a se invicem differentium *in uno*. Consensum vero appello tendentiam ad idem aliquod obtinendum.”

et Baumgarten Metaphys. Spho 94. Si plura simul sumta unius rationem sufficientem constituunt, *consentiunt*. Consensus ipse est *perfectio*, et unum in quod consentitur, *ratio perfectionis determinans*, focus perfectionis.

**) cf Baumgarten in Metaphys. Spho 436. „Mundus perfectissimus s. optimus est, in quo plurimarum partium maximae
et

IV.

Finem, quem Deus in mundo creando spectaverit, Leibnitiuſ in omnium rerum ponit contentu. At enim in *Animadverſionibus circa aſſertiones aliquas Theor. med. verae Cl. Stahlii* opp. Tom II Pars II pag. 133 ex edit. Dutens,

„Licet praeter machinas naturae multa videamus opera, quae rudia ſunt et ruderibus ſimilia, in quibus non apparent fines ſpeciales, dubium tamen nullum eſſe debet Deum auctorem ſpectantibus, ipſa quoque ad fines ſpeciales eſſi nobis igno-
tos

et maximarum plurimae partes in mundo compoſſibiles tantum ad unum conſentiunt, quantum in mundo fieri poteſt.“

Jam quid ſit iſtud unum, ad quod conſentiunt in mundo hoc optimo omnia, pertinet ad quaestionem, quam dicunt de finibus, de qua vide, quae jam ſequentur.

tos exquisitissime ordinata esse, et omnia concurrere ad finem generalem, qui est harmonia rerum."

Quem quidem finem rite consideratum apparet eundem esse, quem jam mundi continebat perfectissimi definitio, nihilque ad id, quod haec adferebat, accedere novi. Harmonia est illa videlicet Wolfio auctore consensus plurium a se differentium in uno, seu, verbis mutatis, *perfectio* *), quae ex Leibnitii quidem

B 4

senten-

*) cf et Sphus 540 Cosmol. gener. „Perfectio” inquit, mundi consistit in eo, quod rationes particulares simultaneorum et successivorum tandem in aliquam generalem resolvantur. Mundus enim cum in genere tum in specie ad spectabilis est series finitarum simultaneousarum et successivarum rerum inter se connexarum, consequenter cum simultanea tum successiva rationem in se invicem sufficientem habent, cur coexistent, vel cur se invicem sequantur. Quodsi
ergo

sententia ratio condendi mundi non minus foret, quam finis summus, in quo ceteri omnes concurrant. Enimvero perfectionis definitio videtur praeterea finem quendam innuere, qui non contineretur in ipsa neque ex ea possit repeti atque explicari. Verba quidem: Consensus plurimum in uno finem ponunt, in quo congruere plura debeant. Quam ob rem reditur tandem ad quaestionem illam, quam infra in annotationibus coepi movere: Qua in re consistit unum, quo in optimo mundo tendant et conspirent omnia? Quid Wolfius Baumgarteniusque intellexerint declarat nota *). Quamquam
quid

ergo rationes istae tandem in aliquam generalem resolvantur, mundus perfectus est et in hoc ipso perfectio ejus consistit.

*) Quamquam autem huic primae erat opusculi parti, quid alii hoc de argumento tradiderint, referre duntaxat
pre-

quid ipse Leibnitius fenserit, nunc agitur.
Locus hac in causa veluti classicus videtur
esse Sphus 78 Theod.

B §

„Sane

propositum facere tamen non possum
quin observem hic obiter, hanc non
minus quaestionem quam eius explican-
dae pericula singula documentum sup-
peditare luculentum ejus rei, quae
nescio an satis unquam animadversa
sit, ingenium humanum s. ratio, quam
vocant, speculativa, postquam semel
tanquam fines transilierit, non posse non
progredi infinitum quantum conari.
Leibnitius enim, cui licebat hanc quae-
stionem inexplicabilem judicantem op-
time sibi constare, explicare tamen stu-
det ita, ea ut re gratiam captare The-
ologorum suae aetatis voluisse videa-
tur: quamquam e principiis derivandi
id labore iis relicto, qui deinde sua ve-
stigia persequerentur; qui haud parum
videntur in eo sudasse. Cum nimirum
mundi perfectissimi veritatem e perfec-
tissimae illius naturae, unde originem
traheret, notione argumentari non fa-
tis

„Sane Deus creandi mundi decre-
tum formans unice statuit perfectiones
suas

tis haberent, partium suarum esse du-
xerunt illud, omnium rerum ad opti-
mum quasi tendentiam definire, etsi
eam contingere nulli mortalium scien-
tiam posse, ipsi profiterentur. Wolfius
enim §. 501 *Cosmol.* ingenii nostri esse
negat, notionem perfectionis univ-
ersae praeter generalem et formalem concipere.
Nemo mortalium, inquit, perfectionem totius univ-
ersae atque distincte explicare valet.
Quoniam perfectio totius univ-
ersae consistit, quod rationes particulares
simultaneorum et successivorum tandem
in rationem aliquam generalem resolu-
vuntur, nullum vero corpus in mundo
alteri simile est, sive corpora, quae
inter se conferuntur eodem tempore
existant sive diverso, ita ut in mundo
materiali non dentur duo individua,
quae non nisi numero differant, sed
differentiae non minus numericae quam
specificae dentur, immo elementa sin-
gula,

fuas modo, quo possit, efficacissimo et
 magnitudine, sapientia et bonitate sua
 dignif-

gula, quorum aggregatum sunt corpora
 dissimilia sunt et unum quodque eorum
 seriem mutationum continet, quae di-
 versa est a serie alterius cujuscunque
 ac denique in omni elemento status
 singuli a se invicem dependent quoad
 existentiam consequenter anterior in se
 continet rationem sequentis, ratio quo-
 que coexistentiae elementorum tum, qua-
 tenus simul existunt, tum quatenus hoc
 potius modo quam alio existunt in ipsis
 continetur perfectionem unius universi
 comprehensurus atque distincte explica-
 turus, et singula, quae unquam exstite-
 runt, nunc existunt, olimque extitura
 sunt, corpora eorumque mutationes
 successivas immo singula elementa sin-
 gulisque convenientem mutationum se-
 riem una cum omnibus coexistentiarum
 et successivarum rationibus distincte
 cognoscere atque eas tandem ad ratio-
 nem aliquam generalem reducere de-
 bet. Patet autem per se, neminem mor-
 talium omnem istam rerum varietatem
 multo

dignissimo manifestare et communicare,
Sed ob id ipsum omnes creaturarum ad-
huc

multo minus omnes, a quibus varietas
ista oriatur, rationes comprehendere
posse, tantum abest, ut omnes istas
rationes ad rationem generalem redu-
cere quisquam valeat, etc.

Quodsi Wolfius ipse, tam bene per-
spexit humanam rationem de ista mun-
di totius perfectione non nisi genera-
lem quandam fingere posse et prorsus
formalem ut ajunt, notionem, cujus
tandem est curiositatis malae et materi-
am hujus notionis definire conari? aut
qui potuit, quid ea adferret notio re-
rum, indicare sustinere? Mirandum-
ne ista si demonstrandi vel libido vel
sedulitas turpiter se daret saepe? Est
igitur caput illud totum de finibus in
Theol. natur. Tom. I. P. I. Cap. IV a
Spho 603 — usque Sphum 694 animad-
vertendum eo nomine. Quod lauda-
tor. Sphorum vel primus conficit.

Datur finis aliquis, ob quem Deus
hoc Univerſum produxit. Etenim De-
us

huc pure possibilem actiones considerare
 necesse habuit, ut schema, quam con-
 verien-

us mundum hunc elegit ex ceteris ob
 majorem perfectionem, quae ipsi praee-
 ceteris inest, adeoque quia perfectissi-
 mus omnium possibilem Quoniam
 nihil est sine ratione sufficiente cur po-
 tius sit, quam non sit, ratio etiam
 sufficiens detur, necesse est, cur potius
 mundum perfectissimum quam alium
 minus perfectum existere voluerit.
 Enim vero id, cujus gratia causa ef-
 ficiens agit, finis est, quem agens in-
 endit. Quamobrem etc.

Si quaeret hic quispiam ex entis per-
 fectionis notione argumentis, quae vo-
 cant, metaphysicis certum est firmum-
 que, Deum ob naturae suae perfectio-
 nem sive singularem praestantiam *non*
posse non eligere optimum, cur est porro,
quare elegerit optimum, quaerendum?
 quasi vero illa, quam Leibnitijs ponit,
 moralis necessitas non sufficiens sit ido-
 neaque ratio? Constat igitur sibi Leib-
 nitijs quidem egregie, cum Deus ne-
 cesse

venientissimum formaret. Praestanti Ar-
chitecto similis est, qui proposita sibi in-
signis

cesse erat, ait; aut optimum mundum
aut nullum eligeret. Verum si cur
omnino elegerit aliquem unum, quae-
ritur; (est videlicet et ejusmodi locus
quaestioni relictus, quando, quicquid
est rerum intelligibilium, id quoque ex-
plicandi facultatem humano ingenio
concessum esse volunt,) nihil est re-
lictum aliud quam excogitare finem,
qui esset tam generalis, ut esse pro ul-
timo posset, neque ceteris adversaretur
placitis. Quod videbatur convenire
utrumque in illam manifestationem et
illustrationem virtutum divinarum i. e.
perfectionum Dei: quae negari nullo
modo potest e creatione naturarum ra-
tione praeditarum existere necessario et
hactenus extra eam, quae finis ultimi
conditio sine qua non erat. Hanc
igitur ingressi viam et Wolfius et Baum-
gartenius, illum, quem commemora-
vimus, finem confirmare argumentis
sunt conati metaphysicis. cf Wolfii
Theol.

signis palatii construendi voluptate vel gloria omnia, quae fabricam illam ingredi debent,

Theol. natur. §. 608, ubi omisso, quod manifesto, ut aiunt, circulo laborat, argumento primo, ad secundum pergemus.

Quoniam perfectio Universi est medium, quo Deus finem per existentiam hujus mundi intentum consequitur, finis hic non in mundo sed extra ipsum quaerendus. Enimvero extra mundum non datur ens aliud, nisi Deus, nempe praeter hanc rerum seriem non datur ens, quod ad eam non pertineat nisi Deus. Quamobrem finis, quem Deus per hunc mundum intendit, in ipso quaerendus est. Est vero Deus sibi et ipsi sufficientissimus, adeoque nulla prorsus re extra se quomodo-
cunque indiget. *Nihil ergo relinqu-*
tur, quod Deus per Universi hujus existentiam intenderè possit, quam ut per mundi perfectionem summam sui ipsius perfectionem patefaciat. Quod igitur patefactio sui ipsius
adeo-

debent; formam et materiam, locum,
 situm, media, operas, impendia secum
 animo

adeoque summae sui ipsius perfecti-
 onis sit finis, quem Deus produ-
 cendo hunc mundum intendit dubitan-
 dum non est.

Wolffius ipse haud dissimulat, ideam
finis, in locum merae, quae heic est,
 consequentiae suppositam esse, addit
 enim notam hujusmodi. Patet adeo,
 finem, quem Deus sibi in producendo
 mundo proposuit, et propter quem
 eundem producere decrevit *ex ipsa ejus*
tanquam agentis et mundi tanquam medii
natura fluere. Etenim in superioribus ex
 ipsa Dei mundique natura demonstravi-
 mus, mundum hunc, qui existit, esse
 signum intellectus omnium absolute
 summi etc.

Clarissime vero ex Baumgartenii ar-
 gumentis apparet, quae creationem con-
 sequantur, ea finem creationis statui
 ultimum videatur § 943. Per hunc
 mundum possunt perfectiones Dei sum-
 mae

animo reputat, antequam de tota re
 captet consilium. Sapiens namque dum
 opera

mae clarius, verius, certius, ardentius
 cognosci. Ergo hic mundus ad glori-
 am Dei *utilis est* eandem ex eo cognos-
 cere valentibus Haec utilitas creati-
 one et ipsius mundi et omnium in eo
 spirituum actuata est. Ergo creator
 univ[er]si utitur eodem ad suam gloriam,
 quam distinctissime bonam cognoscit,
 actuandam. Ergo Deus in creando fi-
 nem habuit.

Hoc videlicet sensu Deus quin quam-
 cunque mundi rem finem habuerit,
 Baumgartenio certe non erat, cur re-
 cufaret, sed vide imprimis § 949. Om-
 nes creaturae, sive spectentur ut media
 sive ut fines, utiles sunt ad Dei gloriam,
 haec ad illustrationem gloriae divinae,
 hinc omnes confines religionis in cre-
 atione ipsi subordinantur. Ergo religio
 sive ut explicat § 947 gloria Dei et il-
 lustratio ejus est *finis creationis ultimus*.

Quin Deus, liceat mihi paululum
 ex ipsis philosophiae Leibnitianae prin-
 cipiis

C

opera sua delineat, finem a mediis sejun-
gere nequit, nec finem sibi proponit
ullum

cipiis loqui, qui mundi hujus perfectis-
simi existentiam voluit, et necessariam
ejus voluerit consequentiam, omnino non
est dubium. Hanc vero consequentiam et
finem creationis ultimum fuisse, non
nisi precario sumitur. Fierine enim
non potuit, ut eam Deus permiserit
tantum? Sed ut paucis dicam: Nemo
certe erit, qui neget gloriam Dei i. e.
patefactionem virtutum ejus sequi de-
buisset creationem, num vero eadem
haec gloria finis fuerit creationis et
ultimus quidem, alia prorsus quaestio
est, et altioris omnino indaginis.
Haec itaque argumenta licet methodo
ut ajunt demonstrativa probare rem an-
nitantur, valde tamen dubito, quin
multi et Leibnitiani quidem philosophi
in illis acquiescant. Sed dato non con-
cesso, argumenta illa haud dubie vera
esse, ratio tamen, cui licet in infini-
tum quaerere, scire certe cupiet: cur
demum Deus proprietates suas sive vir-
tutes

ullum, nisi media ejus obtinendi praesto esse noverit."

Sed egregie falleretur is, qui inde concludere vellet, Deum ex Leibnitii sententia revera et proprie vel felicitatem

C 2

vel

tutes patefacere voluerit atque communicare? num sui ipsius, an creaturarum intelligentium gratia? Prima si negatur quaestio, quia Deus sit sibi ipsi sufficientissimus, altera certe affirmetur, necesse est. Hac vero affirmata negari amplius non potest, creaturas mundi intelligentes vere et proprie esse ultimum creationis finem, quatenus ad eos beandos conspirant omnia atque tendunt. Hoc vero expressis repugnat Leibnitii intercessionibus, quibus omni creaturae omnique creaturarum ordini absolutam tribui vetat dignitatem, et quibus contendit, omnes sine ulla exceptione creaturas non nisi media esse ad perfectionem totius universi relata, ratione sive sint praeditae sive privatae, vide supra.

vel virtutem naturarum intelligentium finem proposuisse ultimum. Leibnitii scilicet verba diserta talem prohibent explicationem cf e. g. §phus 222 Theod.

Ceterum jam notavimus virtutis amorem et odium vitii, quae ad procurandum virtutis et impediendam vitii existentiam indefinite tendunt, non esse nisi voluntates antecedentes, qualis etiam est voluntas procurandae felicitatis omnium hominum et impediendae omnium miseriae. Et hae voluntates antecedentes non nisi partem faciunt omnium voluntatum Dei antecedentium simul sumtarum, ex quarum summa resultat voluntas consequens sive decretum creandi optimi et *vi hujus decreti amor virtutis felicitatisque creaturarum rationalium de se indefinitus*, qui quam potest longissime se protendit, *modicas quasdam limitationes accipit ob respectum*

tum

*tum boni generales, quod prae oculis ha-
beri debet.*

Loci vero, ad quos Leibnitius ver-
bis istis: „notavimus jam” respicere vi-
detur, sunt sine dubio §phus 118 et 124
quorum ille, Nec locus est, ait, judi-
candi, Deum *mali cujuscumque moralis vi-
tandi causa* totum naturae ordinem ever-
surum fuisse. *Cuilibet* in creatura perfec-
tioni et imperfectioni suum inest pondus
atque pretium, *sed nulla est, quae ponde-
ris aut pretii sit infiniti. Nulla substan-
tia apud Deum absolute aut contemptibilis
est aut pretiosa.* Certum quidem est,
*Deo pluris esse hominem quam leonem,
nescio tamen an asseri possit, toti leonum
speciei hominem unicum a Deo anteponi.”*

Hic vero non minus luculenter inde-
finitas illas limitationes supra commemo-
ratas ita explicat, ut haud dubium sit,
quin omnes creatae res earumque per-

fectiones omnes qualitatesque spectentur tantum in relatione ad perfectionem Universi: verba scilicet haec sunt:

Dei affectus in rem quamcunque creatam ejus est praestantiae sive pretio proportionalis. Virtus est nobilissima quidem sed non sola bona qualitas. Infinitae aliae sunt, quae Dei inclinationem ad se alliciunt, ex omnibus hisce inclinationibus resultat quantum plurimum potest boni.

Ex his facile jam est conjicere, quid Leibnitio respondere conveniat ad de origine mali quaestionem.

Mali causam, ait Spho 20 Theod. veteres adscribebant materiae, quam increatam et a Deo independentem censebant, nos vero, qui omne, quod existit, a Deo derivamus, unde mali originem arcessemus? Respondetur eam quaerendam esse in ideali natura creaturae, in quantum

ea natura veritatibus aeternis divino intellectu inhaerentibus comprehenditur, nec a Dei voluntate dependet. Considerandum namque est, esse in Creatura imperfectionem quandam originalem ante peccatum, quia creatura essentialiter est limitata, ex quo fit, eam non posse omnia scire, posse falli, aliaque errata admittere. Pato in Timaeo dixit: Mundum habuisse suam originem ab intellectu cum necessitate conjuncto. Alii Deum et naturam copularunt. Dictis hisce sensus tribui commodus potest. Deus erit intellectus, et necessitas, hoc est, natura essentialis erit objectum intellectus in quantum id in veritatibus aeternis consistit. Sed objectum hoc internum est et in intellectu divino reperitur. Hic residet non solum forma primitiva boni, sed etiam ipsa origo mali; haec est regio veritatum aeternarum, quae in materiae locum substituenda est.

quando de origine rerum peruestiganda agitur. Haec regio est causa idealis mali, ut ita dicam, aequae ac boni, quamquam proprie loquendo ipsum formale mali causam non habet efficientem, est enim in privatione situm, hoc est in eo, quod causa efficiens non facit. Malum, pergit deinde §phus 21, accipi potest metaphysice, physice et moraliter. Malum metaphysicum consistit in nuda imperfectione. Malum physicum in possessione et malum morale in peccato. Quamvis autem malum physicum et malum morale necessaria non sint, sufficit, haec ipsa vi veritatum aeternarum esse possibile. Et quia immensa ista veritatum regio possibilitates omnes complectitur, oportet esse infinitos mundos posibles, eorum plurimos malum ingredi, immo omnium optimum mali quid includere, hoc est, quod Deum ad permittendum malum perpulit.

Sequi-

Sequitur inde §pho 22—25 nobilis illa inter voluntatem antecedentem et consequentem distinctio, quam quidem Leibnitio multo antiquiorem egregie suos in uis convertisse constat.

Ceterum quod regulam adinet, *non esse facienda mala, ut eveniant bona* monet §phus 25. *Intuitu Dei nihil dubium est, nihil regulae optimi contrarium esse potest, quae nullam exceptionem dispensationemve patitur.* Atque hoc sensu Deus peccatum permittit; nam ei, quod sibi, quod suae sapientiae, quod suae bonitati, quod suae perfectioni debet, ipse deesset, nisi confectionem illam omnium ad bonum tendentiarum summam prosequeretur, nec eligeret id, quod absolute optimum est; nihil obstante malo culpa, quod per supremam veritatum aeternarum necessitatem optimo involutum esse reperitur. Ex quo, pergunt deinde, concludendum

C §

est:

est: Deum *antecedenter* velle omne bonum in se, velle *consequenter* optimum tanquam *finem*, velle id, quod indifferens est, et malum physicum interdum tanquam *medium*, sed velle duntaxat permittere malum morale, tanquam conditionem, *sine qua non* obtineretur optimum ita nimirum, ut malum non nisi titulo *necessitatis hypotheticae* id ipsum cum optimo cennectentis admittatur.

Nihil his addam, nisi qui ad quaestionem de libero, quod ajunt, hominis arbitrio, propius accedere videtur §phum 53.

Quid ergo? Deus ipse (dicet aliquis) nihil ne poterit in mundo mutare? Sine dubio salva sua sapientia nihil nunc mutare poterit, cum existentiam hujus mundi et omnium, quae mundus hic continet, praeviderit, immo cum propria voluntate existentiam ejus admittere decreverit,

creverit, neque enim falli aut poenitere potest, nec cum decebat aliquid imperfecte statuere circa partem aliquam alia parte neglecta toto adeo imperfecte manente. Cum igitur omnia sint ab initio ordinata haec sola necessitas hypothetica (de qua omnes omnino (?) conveniunt) efficit, ut post Dei praevisionem vel ejus propositum nihil immutari possit: et tamen eventus in se ipsis manent contingentes. Namque seposita illa tantisper hypothese futurationis rei et praevisionis vel propositi divini, (*quae hypothese utique jam ponit rem fore, et qua semel admissa dicendum est, unumquodque quando est, oportet esse, aut unumquodque si quidem erit, oportet futurum esse*) eventus nihil habet in se, quo reddatur necessarius, aut quod prohibebat concipere, aliam quamvis rem ejus loco evenire potuisse. Nexus vero causarum cum effectibus inclinabit,

clinabit solum, non necessitabit agens liberum, sicque ne necessitatem quidem hypotheticam efficiet, nisi extrinsecum aliquid addatur, *axioma scilicet ipsum, quod inclinatio praevalens semper vincat!!*

Nullus dubito, quin multi et certe haud spernendi lectores fatis jam habeant, ut doctrinae hujus opera examinandae supersedere possim, nisi essent plurimi qui semel huic haeresi addicti defendere eam sustinerent, causa quamquam propemodum desperata. Quorum quidem potissimum gratia locos, quos ad rem pertinere arbitrabar, haud summatim, sed integros retuli ac plenos, ne sit calumniandi locus, sensum me non auctoris esse interpretatum, sed quem ipse cupissem e verbis extorsisse. Hoc illi metu sollicitentur, qui temere conantur defendere, quae equidem Leibnitium serio defendisse, vix crediderim. Sed cum nihil

hil

hil fere ad rem pertineat, utrum Leibniti-
 us ferio an animi causa illud philoso-
 phiae confinxerit systema, quae de literis
 ejus ad Pfaffium missis disputata sunt, mini-
 me repetere hoc tempore libet. Etenim
 ipsa ex Crisi satis apparebit, illam quum
 legem, quam vocant causalitatis, Phae-
 nomenorum regioni propriam, ad intel-
 ligibilia transtulerit sive *εἴρος οὐρα*, con-
 firmasse eum magis Spinosae Bayliique,
 quatenus hic cum illo consentire videtur,
 quam infirmasse sententiam.

Sed de his dicenda plura deinceps
 erunt

in altera commentationis parte

cui Leibnitii de Optimismo placitorum
 examen reservatum est. Praetermissis ita-
 que, quibus alii impugnare ea aggressi
 sunt, argumentis eorum, non nisi se-
 cundum principia philosophiae, quam saepe

pe

pe dico, critice tentare examen, animus fert. Quare ad rem!

Monui jam in hujus disquisitionis limine, Leibnitium, quod argumenta produnt superius commemorata, suam de Optimismo opinionem alteri de Dei existentia atque natura, quam metaphysicis satis firmatam esse decerneret argumentis, quasi fundamento superstruxisse. Qui ea igitur convellere argumenta valuerit, idem Optimismi Leibnitiani evertisse fundamenta judicandus erit. Quod quidem Kantium virum celeberrimum non tentasse duntaxat, sed plane praestitisse, neminem potest praeterire, cui ea, quae ex interiori mentis humanae adyto occultissimoque quasi protulit recessu insignis philosophus, cognoscere licuerit, cum non posset non statuere, huic primum contigisse incomparabili viro, ut fines a natura menti humanae circumdatos, quos

quos ultra non quaerendum verum sit, inveniret determinaretque. Videlicet probe is persuasum sibi habeat, necesse est, rationi haud datum hoc humanae esse, rerum ut intelligibilium vel existentiam deprehendat vel ut ita dicam, non existentiam; notiones enim, firmiter teneat, quae metaphysicis istis fundamento sint argumentis, non nisi meras esse ideas nullius veritatis objectivae (transcendentalis realitatis) sive esse ut Kantius dicit, regulativa tantum, non constitutiva, principia i. e. quae legem quidem praescribant, a generali ad generalissimum, a limitibus circumscripto ad non limitibus circumscriptum, a partibus ad totum et a conditioni adstricto ad absolutum progrediendi, minime vero tribuant potestatem, illimitati illius aut totius (omnia omnino complectentis) absoluti aut necessarii statuendi, ex iisque tanquam

quam attributis veris (realibus) ens quoddam, qualecunque demum fit, et quocunque nomine, sive Dei sive naturae insignire id placeat, quasi fingendi sive, quod ajunt, *constituendi*. Ex criticae scilicet philosophiae rationibus res quaeque tum demum sua gaudet veritate (objectiva) si, quae illius est repraesentatio, hac fuerit via comparata, ejus ut materiam, a re oblatam extrinsecus, juxta conditiones ac leges Receptivitatis nostrae in nos susciperemus, formam item juxta conditiones ac leges, spontaneitatis nostrae facultati propriae gigneremus. Ut igitur cujuscunque rei repraesentatio (objective) vera possit comparari, non nostra modo Receptivitas eam ad rem subeat relationem, qua illius vi manifestativae tota patens ejus operationibus per medium sibi peculiare transeuntibus afficiatur, sed et facultas formis sua sponte gignendis

gnendis sese exferens, ob eamque rem Spontaneitatis nomine veniens, isti deinde materiae formam quandam certam superinducat, necesse est. Unde patet, nos ne eo quidem repraesentationum genere, cui soli possit veritas concedi obiectiva, ad cognitionem rerum, quales sunt in se, pervenire; cum materia omnium ejusmodi repraesentationum primo, ut possit suscipi, conditionibus, legibus, ac limitibus ejus, qua facultas repraesentandi gaudet, Receptivitatis, accommodari, deinde, ut revera possit repraesentari, ab ejusdem facultate formandi sua quadam debeat forma augeri. Est adeo axioma quoddam, quod vel inprimis in critica philosophia celebratur nullam per se rem in repraesentationem cadere.

Quibus ad ea, quae theologiae Leibnitio - Wolfianae argumentum sunt, trans-

D

latis

latis intelligitur, ea nos non modo non per se cognoscere, sed ne objectivae quidem veritatis dignitate ornare posse. Etenim ut mens nostra notionem Dei objective veram conciperet, illa necesse est, cum eo communionem contrahat, materia quadam ipsius naturae convenienter accipienda, huic deinde materiae ex formandi facultatis natura atque indole formam suam impertiat, vel verbis mutatis, nostra, necesse est, Receptivitas eam ad hanc naturam relationem subeat, qua vi illius manifestativa affecta, ratione suae naturae consentanea, materiam ejusmodi repraesentationis fusciperet, et huic deinde materiae juxta conditiones ac leges facultatis formativae formam quandam superinduceret certam ac definitam, Hoc vero profiteri, nihil aliud est, quam statuere: naturam infinitam, eandemque per se necessariam atque omnibus numeris

ris

ris absolutam repraesentari s. cogitari ut conditioni adstrictam, fortuitam, limitibus circumscriptam, Phaenomenorum ac sensibilibus legibus subjectam. Quod cum fieri nequeat, quia istius naturae notio, ab ipsa ratione eformata, evertatur funditus: neque potest Dei, perfectissimae naturae ac necessariae, repraesentatio objective vera contingere cuiquam. Quod idem est ad ceteras res transferendum, quae quidem extra sensibilibus numerum sint orbemque constitutae velut ad libertatem arbitrii, ad animorum item immortalitatem nostrorum et ad quandam mundi optimi formam s. ideam, quae omnia ratio nostra (speculativa) sponte sua citra omnem experientiam ex proprio quasi fundo effert de horum parum cavens veritate (realitate) objectiva. Gaudet nimirum illa notiones et iudicia synthetica neque intellectu neque sensu materiam

fuggerente sua sponte et plane *a priori* ut ajunt concinnandi facultate. Quae notiones Kantio rationis purae seu Ideae nominatae cum ad absolutam omnes ab omni conditione exemptionem tendant; fieri non potest, ut in experientiae, quae patet, regione iis respondens aliquid apprehendatur. Quamobrem eorum est, ut Kantii verbis utar, non constitutivus usus, sed tantum regulativus h. e. iis non licet uti tanquam notionibus objectorum, sensibilibum numerum et nexum transcendentium, seu attributorum sensum fugientium, quae inessent rebus sensu cognitis, sed tantum ut regulis, secundum quas ope experientiae rerum sensibilibum, quaeque iis attributa sunt, cognitio, quantum per ingenii angustias licet, ab omnibus numeris absoluta comparanda et in ordinem systematicum est redigenda. Quare inventa naturae et perfectissimae et necessariae

cessariae notione ingenium humanum s. ratio, quam vocant, speculativa, neque eam esse revera, neque qualis tandem sit, intelligit, sed suammet modo vocem audit, qua simpliciter omni conditione vacuum quod est, quaerere jubeatur; sive, ut Kantius ait, naturae perfectissimae idea ac necessariae rationi haud praebet cognitionem verae existentiae et attributorum ejus, sed tantummodo et existentiam et indolem *postulati* cujusdam, in quod ipsa sua natura fertur, et quo adigitur, ut anquirat aliquid nulli prorsus conditioni obnoxium, unde queat ratio reddi eorum omnium, quae conditionibus adstricta et tanquam alligata intellexit. Simul vero atque ratio hac idea non ut regulativa seu tanquam postulato, sed ut constitutiva i. e. tanquam vera positione utitur, fieri non potest, quin ipsa secum pugnet, oriaturque purae speculantis ra-

tionis antinomia eiusmodi quam Kantius
vir. cel. Critic. rat. pur. pag. 405. de-
scripsit *). Quam quidem Antinomiam, si
solam

*) Quo constituto, quamquam ingenio
(s. speculanti, ut ajunt, rationi) aliquid
ponendi decernendive jus negatur haud
injuria, ejus tamen tanquam negativa
utilitas etiam in indagandis naturalis re-
ligionis rationibus nequaquam levis est,
Die transcendente Theologie, Kanti-
us inquit Critic. rat. pur. pag. ist aller
ihrer Unzulänglichkeit unerachtet den-
noch von wichtigem negativem Gebraue-
che, und ist eine beständige Censur un-
serer Vernunft, wenn sie blos mit rei-
nen Ideen zu thun hat, die eben darum
kein anderes als transcendentales Richt-
maas zu lassen. Denn wenn einmal
in anderweitiger vielleicht practischer
Beziehung die Voraussetzung eines
höchsten und allgenugsamen Wesens
als oberster Intelligenz ihrer Gültigkeit
ohne Widerrede behauptete, so wäre
es von der grössten Wichtigkeit, die-
sen Begriff auf seiner transcendentalen
Seite,

solam respicias, suffecisse credideris, quae integram cujusvis philosophi mentem dubiam reddiderit, utrum ratio speculativa re etiam vera praebeat cognitionem existentiae istarum, quarum ideas sua sponte concinnaverat, rerum? item, fierine tan-

D 4 dem

Seite, als den Begriff eines nothwendigen und allerrealsten Wesens genau zu bestimmen, und was der höchsten Realität zuwider ist, was zur bloßen Erscheinung gehört, wegzuschaffen, und zugleich alle entgegengesetzte Behauptungen, sie mögen nun adeistisch oder deistisch oder anthropomorphistisch seyn, aus dem Weg zu räumen, welches in einer solchen kritischen Behandlung sehr leicht ist, indem dieselben Gründe, durch welche das Unvermögen der Vernunft in Ansehung der Behauptung des Daseyns eines dergleichen Wesens (durch reine Speculation) vor Augen gelegt wird, nothwendig auch zureichen, um die Untauglichkeit einer jeden Gegenbehauptung zu beweisen.

dem possit, ut eadem ratio sententias plane contrarias suis ex aequo firmet argumentis? Sed unde digressus sum, revertor. Quae si ad judicandam Leibnitianam de mundo optimo opinionem transferantur, hanc patebit, fundamento utpote imaginario duntaxat *), licet specioso, superstructam tantum abesse, ut a ratione Critica, humani ingenii limites rimante, comprobetur, ut, conatus quippe limites eos transgrediendi quidam, repudietur plane. His ita constitutis nihil jam videtur restare, nisi ut paucis ostendam, notiones illas rationes purae, simul atque iis utatur constitutivis, ipsaque adeo, quibus pro fundamento sint, argumenta metaphysica non posse non Fatalismum adducere nobis, eam de mundo optimo parientem sententiam, quae

*) cf. Reinhold Briefe über die Kantische Philosophie pag. 180 et 81,

quae virtuti aduersetur penitus, omnia
 quippe a natura nihil omnino a libertate
 repetentem. Monui enim supra, ipsam
 causalitatis legem ad intelligibilia sive
οὐτως οὐτως translata Spinozae senten-
 tiam firmare, quod adeo Deterministarum,
 siquidem ipsi sibi velint constare, negare
 nemo sustinuerit. Dato enim uno altero-
 ve ex successivis jam existentibus lex cau-
 sarum illa ab effectu ad causam, a condi-
 tioni adstricto ad ejus condiciones regredi
 jubens, ex principiis Leibnitianis, si ac-
 curate sequi volueris, ne ad causam qui-
 dem absolute primam ducit, tantum ab-
 est, ut libere agendi homini facultatem
 relinquat, quippe cum causa, quae ascen-
 dendo a praesente quopiam conditioni-
 bus adstricto ad ejus condiciones us-
 que invenitur, rursus a causa antece-
 dente pendeat, haec itidem, et sic in in-
 finitum. Quocirca minime potest esse

D § dubium,

dubium, quin principium causarum ad Fatum, quod vocant, spinosificum necessario ducat, nisi cum Kantio sumus, res, circa quas versatur lex illa, non esse perse, quae eodem modo, quo a nobis repraesententur, etiam extra nos existant, sed phaenomena tantum, quibus extramentis nostrae cogitationem nulla tribuatur existentia *).

Ipsam adeo Leibnitium illum agnovisse Fatalismum, fuerunt qui vellent, v. c. Jacobi et Lessing, quos honoris causa nomeno **).

Enim-

*) Accuratius id exposuimus in libello superiori anno edito, cui titulus est: Skeptische Betrachtungen über die Freiheit des Willens. pag. 66 — 72.

**) cf. Jacobi Ueber die Lehre des Spinoza in Briefen an Herrn Moses Mendelssohn. Breslau 1785. pag. 24. Ich weiß kein Lehrgebäude, das so sehr wie das von Leibnitz mit dem Spinozismus übereinkäme;

Enimvero ubi res ipsa loquitur, quid
opus est auctoritatibus? Ad illud vero
proban-

käme; und es ist schwer zu sagen,
welcher von ihren Urhebern uns und
sich selbst am mehresten zum Besten
hatte: wiewohl in allen Ehren! — —
Mendelssohn hat öffentlich gezeigt, daß
die Harmonia praestabilita in Spinoza
steht. Daraus allein ergibt sich, daß
Spinoza von Leibnitzens Grundlehren
noch viel mehr enthalten muß, oder
Leibnitz u Spinoza (an dem schwerlich
Wolfens Unterricht gediehen hätte) wä-
ren die bündigen Köpfe nicht gewesen,
die sie doch unstreitig waren. — Ich ge-
traue mir aus dem Spinoza, Leibni-
tzens ganze Seelenlehre darzulegen . .
Im Grunde haben beide von der Frey-
heit auch dieselbe Lehre und nur ein
Blendwerk unterscheidet ihre Theorie.
Wenn Spinoza (Epist. LXII opp. posth.
pag. 584 et 85) unser Gefühl von Frey-
heit, durch das Beyspiel eines Steins
erläutert, welcher dächte und wüßte
daß er sich bestrebt, so viel er kann,
seine

probandum, vel unus locus satis esset, nisi essent, et quidem multi, qui opinionis, quam semel defendere decreverunt, confirmandae causa, nihil intentatum relinquendum putarent. Qui, quaeso ostendant mihi, quomodo, qui sequuntur, loci, ut homini libertas non nomine tenus sed revera vindicetur, explicandi sint. Ut enim locum, quem infra commemorat cel. Jacobi, praetermittam, quid luculentius esse potest §pho 147? „Est alia praeterea

seine Bewegung fortzusetzen: so erläutert Leibnitz dasselbe (Theod. § 50) mit dem Beyspiel einer Magnetnadel, welche Lust hätte, sich gegen Norden zu bewegen und in der Meynung stünde, sie drehe sich unabhängig von einer andern Ursache, indem sie der unmerklichen Bewegung der magnetischen Materie nicht inne würde.

Plura hac de re disputata invenies in libello supra citato, Skeptische Betrachtungen etc, praesertim a pag. 101 -- 105,

terea perturbationis adparentis ratio specialis in iis, quae hominem spectant. Scilicet quod Deus eum imagine Divinitatis insigniverit, dum donavit intelligentia. Sinit eum quandoque in exiguo suo districtu libere agere, *ut Spartam, quam nactus est, ornet. Ipse non nisi latenter hic influit, nam essentiam VIRTUTEM vitam rationem, minime licet adspectabilis largitur. Hic liberum arbitrium ludum suum ludit: Deus autem cum minoribus hisce Diis a se productis ludit ipse, ut sic loquar, quem ad modum nos cum pueris ludimus, qui negotia sibi facessunt, quibus pro lubitu occulte favemus vel obstamus. Est ergo homo veluti Deaster quidam in proprio suo mundo sive Microcosmo, quem suis legibus moderatur, in eo mira quandoque efficit arte sua naturam imitante*

Jupiter

Juppiter in parvo cum cerneret aethera
vitro

Risit et ad superos talia dicta dedit:
Huccine mortalis progressa potentia
Divi?

Jam meus in fragili luditur orbe labor
Jura poli rerumque fidem legesque
Deorum

Cuncta Syracusius transfudit arte senex,
Quid falso infontem tonitru Salmoena
miror?

Aemula naturae est parva reperta
manus.

Sed magnos quoque defectus patitur,
quia et ipse affectibus indulget, et Deus
cum suo sensui permittit; nec tamen im-
pune abire sinit, castigat enim nunc ut
pater aut praeceptor, pueros exercens
multansve, nunc ut justus judex ab iis,
qui a se deficient, poenas exigens (haec
non proprie, sed, ut ajunt κατ' ἀνθρώπων
dici, scilicet ut homini, qui libertatem
sibi

sibi adsumit, videantur, facillime est intellectu *), et evenit plerumque malum quando

*) cf. et Sphus 99 Theod. Veniamus ad eos, quibus non facultas resipiscendi, sed bona voluntas deest; hi procul dubio excusationem nullam merentur, sed semper remanet magna difficultas a parte Dei, a quo dependebat, illis ipsam hanc bonam voluntatem largiri. Dominus iste voluntatum est, corda regum aliorumque hominum in manu ejus sunt. Nec dubitat S. S. dicere, indurare cum quandoque impios, ut puniendo eos potentiam suam demonstret. Haec quidem induratio non ita intelligenda est, quasi Deus illis extraordinarie inprimeret quandam antigraetiae speciem h. e. repugnantiam aliquam ad bonum vel inclinationem ad malum, ubi gratia, quam largitur, est inclinatio ad bonum. Sed res ita intelligi debet, quod Deus, considerata rerum serie a se stabilita, observationes sublimiores commodum judicaverit, permittere, ut Pharao e. g. in circumstantiis versaretur, quae improbitatem

ejus

quando hae intelligentiae earumve microcosmi inter se mutuo colliduntur. Inde male

ejus auferent, sed ita ut sapientia divina ex hoc malo elicere bonum vellet

et paulo infra Sphus 103. Quamvis generalis usus scientiae mediae (quendam aequae improbum futurum fuisse si —) contra verisimilitudines omnes hic concederetur, semper tamen supponitur, Deum considerare, quid homo in his et istis circumstantiis esset facturus: semperque verum manet, Deum potuisse collocare hominem in aliis magis salutaribus, et auxilia interna vel externa largiri, *quae quantamcunque animae cujuscunque malitiam vincere possent*. Dices mihi, Deum ad id non teneri verum hoc non sufficit, addere oportet: *majoribus rationibus prohiberi*, quo minus omnem bonitatem suam omnibus exhibeat. Itaque electionem hic intervenire oportet, *sed ejus rationem in bona malaque hominum indole absolute quaerendam esse non reor*: nam si cum nonnullis ponatur, Deum electa ferie, quae plurimum boni producat,

male habet homo pro culpa suae men-
sura; at Deus omnes istos microcosmo-
rum

ducat, sed quae simul peccatum et dam-
nationem involvat, sapientiae suae im-
pulsu eos semper praetulisse, quorum
melior indoles gratiae munere dignior
censebatur: *jam gratia Dei non satis fore
gratuita videbitur*, futurumque erit, ut
homo per quoddam meriti innati genus
se discernat ipse quod a S. Pauli prin-
cipiis, immo et a rationis supremae
placitis alienum est. —

Fortasse quis dicet: Leibnitium ad
auram Theologorum captandam illa
Theologiae placita defendisse, quae ri-
sisset alias, et naso suspendisset adun-
co; sed si id quoque de aliis quibus-
dam Theologiae placitis i. e. de prae-
sentia reali dici possit, de illo certe prae-
destinationis, ut vocant, dogmate mini-
me valet. Nihil enim hoc dogmate ex-
optatus esse potuit philosopho nostro,
quare S. Pauli, qui id potissimum fovere
videtur, placita quavis paene data oc-
casione citat. Hanc vero philosophan-

E di

rum defectus in majus majoris sui mundi
ornamentum arte mirabili convertit, non
aliter

di viam Leibnitius quin odii Theologo-
rum evitandi causa inierit, certe du-
bium non est, quae quidem, ut Pfaffii
verbis utar, licet pulverem saltem oculis
eorum, qui et altum alias non videant,
injiciat, tamen eo ingeniosior est, quod
probe perspecta et sententiam Spino-
sae crassiolem sub specie resultationis
potius modo subtiliore, mysterio tamen
non illico detegendo firmet, et diver-
sis quoque dissidentium Religionum
systematibus opinionibusque alias vix
defendendis, incrustandis, favorique
adeo et Theologorum omnium ferè par-
tium aucupando sit applicabilis. Ne
cui hoc temere dictum videatur non
possum, quin locis antea citatis adjici-
am quoque (p. 104 et 105.) Verum
quidem est dari rationes aliquas electi-
onis divinae et has consideratio objecti
h. e. hominis indoles ingredi debet,
sed non videtur haec electio adstringi
posse regulae, quam homo capiat,
quae-

aliter ac opticiis illis inventis fieri consuevit, in quibus arte facta quaedam egregia

E 2

nihil

quaeque humanae superbiae blandiri queat. Quidam Theologi celebres existimant, Deum plus gratiarum vel ratione magis favente offerre iis, quos minus restituros praevidet, alios vero suae pertinaciae permittere: est cur credamus, rem ita se per saepe habere, eaque se expediendi ratio inter ceteras, in quibus homo ipse se indolis innatae favore ab aliis discernere statuitur, maxime a Pelagianismo recedit. Sed nec hoc pro generali regula statuere ausim, et ne gloriandi argumentum habemus, electionis divinae causas esse nobis ignotas oportet: et certe nimis variae illae sunt, quam ut sub nostram notitiam cadant, fierique potest, ut Deus aliquando in pertinacissima resistantia superanda gratiae suae potentiam ostendat, ne quis habeat desperandi causam, uti nemo blandiendi sibi habere debet. Atque videtur mens haec S. Pauli fuisse, dum se in exemplum proponit. Ideo, ait, Deus mihi

nihil nisi confusum chaos esse videntur,
donec ad genuinum visus punctum, ex quo
spectari

michi misericordiam largitus est, ut in-
gens suae patientiae exemplum exhibe-
ret.

Quam bene autem haec Theologica
cum philosophico Leibnitii systemate
congruant, apparet imprimis ex sequen-
ti Spho 105. *Fortasse revera omnes homi-
nes sunt ex sese aequaliter pravi et proin-
de ad distinguendum se ipsos impoten-
tes, utcunque indoles eorum, bonae-
que aut malae qualitates in calculum
referantur, sed etsi essent pravi aequa-
liter non tamen sunt similiter; est enim
nativa quaedam et individualis differen-
tia inter animas, uti harmonia praeesta-
bilita ostendit. Diversi plus minusve
in diversa bona malave aut eorum con-
traria feruntur, et totum secundum
naturales eorum dispositiones accidit:
verum cum Universi systema generale,
quod Deus ob rationes superiores ele-
git, efficiat, ut homines in diversas
circumstantias incidant, illi, qui in-
doli*

spectari debeant, referantur, aut medio certo quodam vitro vel speculo respiciantur: tumque demum in conclavis alicujus ornamentum cedere incipiunt, cum rite collocata spectataque fuerint. *Ita adparentes Microcosmorum nostrorum deformitates in Macrocosmo collectae sunt venustates, nec quidquam habent, quod principii*

E 3

capituli

doli suae favorabiliores nanciscuntur, facilius mala vitabunt, virtutemque ac felicitatem acquirunt, sed semper ope impressionum gratiae internae a Deo junctae. Fit interdum etiam in cursu vitae humanae ut indoles aliqua praestantior sorte sequiori utatur ob culturae vel occasionum defectum. Itaque dici potest, eligi homines et in rerum serie collocari non tam *pro excellentia sua, quam secundum convenientiam, quam habent cum Dei consilio*, prorsus quemadmodum fieri potest, ut lapis minoris praetii in aedificio vel compage adhibeatur, quia certum quoddam vacuum replere videatur.

eipi universalis infinite perfecti unitati repugnet, immo potius ejusdem sapientiae malum bono omnium maximo servare cogentis admirationem augent."

Equidem nemini id vitio darem, qui statuatur, hunc locum ridere adeo liberum hominis arbitrium atque illudere. Sed serius tractatur res Spho 403. „Quid, obsecro necesse est, scire semper quomodo fiat id, quod facimus? An salia, metalla, plantae, animalia, sexcentaque alia sive animata sive inanimata ea quae faciunt, faciendi modum norunt, aut notitia ulla indigent? An ergo olei vel adipis guttam ut in aquae superficie rotundetur, Geometriae peritam esse oportebit? Aliud est fila trajicere sive acum ducere, tunc enim agitur finis alicujus gratia, adeoque media ad hunc idonea pernoscenda sunt. *Ideas vero nostras non ideo, quia volumus, efformamus; in nobis et a nobis efformantur illae, non ex vi et imperio*

*imperio nostrae voluntatis, sed secundum
nostram et rerum ipsarum naturam. Et
quemadmodum foetus in animali forma-
tur, quemadmodum alia naturae miracula
sexcenta producuntur per instinctum
quendam, a Deo rebus inditum, hoc est
virtute praeformationis divinae, quae ad-
miranda illa automata tam egregios effectus
mechanice producere nata effinxit, ita facile
judicatur, animam esse automatum spiri-
tuale, adhuc mirabilius et virtute divinae
praeformationis elegantes illas ideas produ-
cere, in quibus voluntas nostra nullam par-
tem habet, et ad quas ars nostra non valet
pertingere. Automatum spiritualium sive
animarum operatio non est mechanica,
sed quidquid in mechanica pulchrum est,
eminenter continet: nempe motus, qui
in corporibus evolvuntur, per repraesentationem
concentrantur in anima velut
in mundo quodam ideali, mundi actualis*

leges earumque effectus exhibente; cum hoc tamen discrimine a mundo ideali perfecto, qui in Deo est, quod pleraeque perceptiones in nobis sunt tantum confusae. Sciendum enim est, quod omnis substantia simplex Universum per suas perceptiones confusas vel sensationes involvat, quodque perceptionum harum series in qualibet substantia naturae ipsius speciali adtemperetur; ita tamen, ut naturam universam omnem semper exprimat: et perceptio quaelibet praesens ad perceptionem novam tendat, uti omnis motus, quem perceptio repraesentat, ad alium motum tendit. Sed impossibile est, ut anima totam suam naturam distincte cognoscat, videatque quomodo innumerabilis ille perceptionum minutissimarum numerus, quarum aliae aliis coarervatae vel potius concentratae sunt, in se efformetur: ad hoc enim opus esset,
 ut

ut Universum omne perceptionibus illis involutum perfecte cognosceret, h. e. foret Deus.

Offendant itaque ii, qui istud Leibnitii de mundo Optimo placitum defensum eunt, ostendant, inquam, quomodo hi, quos jam commemoravimus loci explicari salva libertate possint. Quod qui valeat, is mihi quidem magnus erit Apollo. Sed ante omnia deprecor nobilem illam inter absolutam et hypotheticam necessitatem distinctionem. Est enim tam parum subtilis, ipse ut Leibnitius confusus ei parum videatur. Cui est rei testis Sphus § 3, quem supra pag. 22 jam commemoravimus. Quo ex loco, cui plures adjicere possem, si opus videretur, fatis, opinor, apparet, ipsi Leibnitio illam distinctionem haud satisfecisse, quippe quae ne speciem quidem veritatis

prae se videatur ferre. Non temere itaque Premontval in libro: *Pensées sur la liberté* pag. 12. Je tiens, inquit, la nécessité pour tres absolue, ou si non pour absolue, je la tiens pour plus, que propre à aneantir l'imputation, si l'hypothese, qui me fait vouloir, n'a point dependu de ma volonté, et qu'elle soit telle, qu'elle me feroit vouloir et revouloir autant de fois, qu'on me remettrait dans cette hypothese fatale, fut ce à l'infini. D'ailleurs si la non-nécessité absolue, au sens des philosophes modernes suffisoit pour l'imputation, eh! qui empêcheroit d'imputer à un soldat, qui a les bras cassés, de n'avoir point combattu? N'est il pas clair, que l'impossibilité n'est que hypothetique? Hinc nec mirum est, Leibnitium tandem omnia bona malave ad Deum ut ad causam referre, in eo quasi fontem omnium necessitatis omniumque, quae sunt, fuerunt

runt eruntque originem invenientem, consulantur loci, in prima hujus commentationis parte, ubi de fine creationis ultimo imprimisque de permissione mali fermo erat, commemorati, quibus adjicere licet et Sphum 239 Theod. *Non apparet quo pacto is, qui non solum homini det posse labi, sed etiam circumstantias ita disponit, ut lapsus ejus adjuvent, in culpa non sit, nisi gliae superiores quae illum huc adigant rationes patrocinentur.*

At vero quando mente reputamus, a Deo perfecte bono et sapiente virtutem omnem, bonitatem, felicitatem, quantam idea Universi optima capere poterat, produci debuisse; et malum in quibusdam partibus ad majus bonum totius quid conferre saepe posse, facile judicamus, Deum reprehendi non posse, quod cuidam infelicitati locum dederit, culpamque adeo permiserit. Hoc unico remedio supple-

tur

tur omnia (?) quae ceteris systematibus defunt, quomocunque demum decreta ordinentur. Favet hisce jam cogitatis S. Augustinus, et de Eva dici potest, quod de Mucii Scaevolae dextra cecinit poëta:

Si non errasset fecerat illa minus!

Sed satis de his. Etenim cui haec non sufficiunt, ut sibi persuadeat, Leibnitii philosophiam Fatalismum nobis adducere, plura certe haud magis sufficerent. Timeo autem, ne non multi sint, quibus auream illam Graecorum legem *Μηδεν ἀγαν* jam nunc violasse videar. Pauca tamen dicenda mihi restant, quantum scilicet valeat haec de mundo Optimo philosophia ad studium virtutis non dicam imminuendum et frangendum. Quod quidem ex iis jam sequitur, quae hactenus disputavimus. Libertate enim sublata, virtus tollitur. Hinc nec mirum Leibnitium virtuti, quam vocat, absolutam haud con-

concessisse dignitatem sed conditionatam, quoad scilicet spectet ad perfectionem totius universi. Adtulimus jam supra pag. 19 ejus assertum: *cuiuslibet in creata re perfectioni imperfectione suum inesse pondus, atque pretium, nullam tamen esse, quae ponderis aut pretii sit infiniti.* Idem docet §phus 117. Ambiguitas aliqua latet in eo, quod dicuntur *amor virtutis et vitii odium in Deo esse infinita, id namque si absolute et sine restrictione in ipso utriusque exercitio locum haberet, nullum esset in mundo vitium.* Ad quamvis quaelibet Dei perfectio in se ipsa infinita sit, non tamen exercetur nisi *proportione objecti*, et uti fert natura rerum, itaque amor optimi in toto obtinendi ceteras omnes inclinationes particulares vel odia particularia vincit: hujus solius amoris exercitium est absolute infinitum, cum nihil Deum prohibere possit, quo minus pro optimo

timo pronunciet, item vitium, si quod-
cunque cum optima idea possibili conne-
xum inveniatur, Deus illud permittit.

Nec minus §phum I 19 ista cum sen-
tentia congruere, nemo non videt, quip-
pe cum et rationi, quae quidem omnis
virtutis fons est atque radex, absolutam
illam negat dignitatem: Deus humano
generi rationem largitur, inde per con-
comitantiam mala quaedam eveniunt.
Voluntas ejus antecedens pura tendit ad
dandam rationem *tanquam ingens bonum*,
et impedienda illa quae dixi mala -- Sed
dato non concesso, rationem mali plus
quam boni adferre hominibus, quo in ca-
su voluntas Dei media cum his circum-
stantiis eam repudiaret, fieri tamen pos-
set, ut *universali rerum perfectioni* magis
expediret, hominibus rationem impertiri,
non obstantibus omnibus istis malis se-
quelis, quas ea in humanum genus in-
ducere

omnis

ducere posset, ac proinde voluntas finalis vel decretum Dei ex his omnibus, quas sibi proponere Deus potest considerationibus resultans rationem largiri statueret.

Universalis itaque rerum perfectio est, ut ita dicam, quasi discrimen, quo Voluntas Dei finalis utitur, ad decernendam, utrum quid eligat, nec ne, et cujus gratia et rationem hominibus impertiendam decretura fuisset, etiam si inde infelices evadant, non ob absolutam, quae ei sit, dignitatem, sed quia spectet ad majus bonum intuitu Universi.

Jam libertate virtuteque sublata, quaeri quidem nequit, si accuratius rem reputemus, quale principium morale, quisve finis agendi hominibus relinquatur, quippe actiones eorum ab ipsis non amplius dependeant, sed eveniant potius secundum regulas a natura praescriptas, sed

sed nihilo tamen fecius operae pretium esse videtur, investigare quid Leibnitiuss in hanc quaestionem responderit, et quomodo ex re tam intricata salvo suo systemate sese expediverit. Locum, quem vocare classicum liceat, invenio §phum 57. *Omne futurum utique determinatum est, sed quia quo pacto determinatum aut quid praevissum decretumve sit, ignoramus officii nostri partes explere debemus secundum Rationem, a Deo nobis datam, et secundum regulas ab eodem praescriptas, quibus peractis animo vivere tranquillo debemus, Deoque ipsi curam eventus committere; semper enim faciet, quod erit optimum non in genere solum, sed etiam in particulari *)* ergo illos, qui veram in ipso fiduciam collocant, h. e. fiduciam, quae a vera pietate, fide viva et

*) scilicet quatenus haud adversetur perfectioni Universi.

et ardente, charitate nihilo discrepat,
 quaeque nihil nos omittere patitur eorum,
 quae ratione nostri officii divinique ob-
 sequii a nobis proficisci quaeunt. Verum
 quidem est, nos Deo inservire non posse,
 nullius enim rei indiget; sed nostra phrasi
 ei servire dicitur, qui *voluntatem eius*
praesumptivam exsequi conamur, concur-
 rendo ad bonum, quod cognoscimus, et
 ad quod aliquid conferre possumus, nam
 semper credendum est, ipsum eo incli-
 nari, *donec ab eventu pateat nobis, fortio-*
ribus eum rationibus etsi nobis forsan igno-
tis adductum fuisse ad bonum, quod quae-
rebamus, posthabendum alteri bono majori,
 quod ipse sibi proposuit, quodque vel jam
 exsecutus est, vel certo certius exseque-
 tur.

Cf. et §phus 93 principiorum phi-
 losophiae in gratiam ser. principis Eugenii
 pag. 31 Tom. II opp. a Dutens edit.

F

Nec

Nec minus perspicue Leibnitius hac de re ad amicum quendam scripsit; vid. pag. 28 et 29 Tom. I opp. ex edit. Dutens. Amare est contemplatione alicujus rei delectari. Jam quanto profundior cognitio, tanto major delectatio — Ergo qui Deum vult super omnia amare, cognoscat ejus pulchritudinem prae aliis necesse est. Pulchritudo alicujus virginis e. g. ut cognoscatur, non sufficit contemplari ejus digitum, nec omnis ejus articulos ad poros usque et crines contemplari necesse est, sed ictu quasi oculi tota obeunda est. Ita Dei opus aliquod contueri non sufficit, nec omnia ejus opera perlustrasse necesse aut possibile est, sed sufficit ideam quandam in universum sibi de eo solidam formare; esse nimirum ens sapientissimum et potentissimum universi. *Hujus entis amor in eo consistit, ut credamus quicquid agit, bonum esse contenti satis, non queruli, non morosi*

morosi, non repugnantes et contra stimulum calcitrantes tum ut non negligamus occasionem promovendi boni universi, si violaverimus illas leges farcire eas omni ope conamur.

His adjicere liceat §phum 5 praefationis ad Theod. Tom. I pag. 39. „Sive res ex voto succedat, sive non succedat, eventu sumus contenti, ubi in voluntate Dei acquiescimus, haud nescii, id quod ipse velit, esse optimum; at priusquam voluntatem suam eventu certo declaraverit, conamur eidem obviam ire, agendo id, quod mandatis suis videtur esse quam maxime consentaneum.

P a r s III.

*Optimismi repraesentatio rationis et purae
et empiricae foetus e criticae philosophiae
mente.*

Leibnitiani Optimismi examine perfecto, mirari subeat, qui factum sit, ut, quod quidem concedendum est Schwabio viro celeberrimo, non modo docti et clari, sed etiam pii et numinis reverentes eam sententiam inde ab initio tantopere adprobarint? Quae non tollitur admiratio, nisi probato illo, eos Optimismum quendam moralem a ratione sana requisitum in Leibnitiani, qui est curiositatis nostrae opus duntaxat; locum imprudentes substituisse.

stituisse. Quare est illius haud diversa ratio, ac est demonstrationis, Deum esse ex rationibus metaphysicis: ut, quicquid eis deesset ad persuadendum firmitatis, id moralis eius necessitas facile animadvertenda, quamquam minus explicanda expleret. Illa enim sicut ideis Ontologiae, Cosmologiae, Physicotheologiae per se inanibus demum impertit argumentum, rationem, evidentiam, sic optimi mundi cuidam simulacro atque imagini largitur veritatem eadem, postulans et mundum, moralibus qui moderatur legibus, et facta hominum voluntaria judicantem naturam supremam. Quarum cum rerum veritatem peruestiget ratio nulla, eandem eadem, cum ventum ad agendum est, agnoscere cogitur. Quod ita esse, cogi nos, simul atque ad agendum ventum sit, ad probandum moralem et mundum et ejus cum auctorem tum rectorem moralem, demon-

strari hunc in modum Kantius existimat posse. Homo animal quoddam et ratione et sensu praeditum animadvertit in se praeceptum duplex, quorum alterum virtutis beatitudinis alterum est. Illud est sine conditione, cum conditione alterique subiectum hoc *), utrumque tamen, hac posita

*) Videatur Berliner Monatschrift September 1793 p. 209 et 10 : Die Moral ist eine Wissenschaft, die da lehrt, nicht wie wir glücklich, sondern der Glückseligkeit würdig werden sollen. Es wird also dem Menschen dadurch keinesweges angefohlen, er solle, wenn es auf Pflichtbefolgung ankommt, seinem natürlichen Zwecke der Glückseligkeit *entsagen*; denn das kann er nicht, so wie kein endliches vernünftiges Wesen überhaupt, sondern er müsse, wenn das Gebot der Pflicht eintritt, gänzlich von dieser Rücksicht *abstrahiren*; er müsse sie durchaus nicht zur Bedingung der Befolgung des ihm durch die Vernunft

posita subjectione, necessarium aequae, utrumque pertinens ad nostrae rationis finem, quae conjuncta summum hominis bonum, i. e. per universum cum summa virtute conjunctam eique respondentem beatitatem constituunt, quo quidem est homini omnibus nervis contendendum *).

F 4

Quam-

nunft vorgeschriebenen Gesetzes machen; ja sogar, so viel ihm möglich ist, sich bewußt zu werden suchen, daß sich keine von jener hergeleitete Triebfeder in die Pflichtbestimmung untermischt: welches dadurch bewirkt wird, daß man die Pflicht lieber mit Aufopferungen verbunden vorstellt, welche ihre Beobachtung kostet, als mit den Vortheilen, die sie einbringt: um das Pflichtgebot in seinem ganzen unbedingten Gehorsam fordern den sich selbst genugsamen und keines andern Einflusses bedürftigen Ansehens sich vorstellig zu machen. cf. et Kritik der practischen Vernunft p. 166 et 67.

*) Das Bedürfnis, inquit Kant p. 211 etc, commentationis supra commemoratae, ein

Quamquam autem superius modo,
nequaquam posterius in nostra situm po-
testate

ein *höchstes* auch durch unsere Mitwür-
kung mögliches *Gut* in der Welt als den
Endzweck aller Dinge anzunehmen,
ist nicht ein Bedürfnis aus Mangel an
moralischen Triebfedern, sondern an
äußern Verhältnissen, in denen allein,
diesen Triebfedern gemäs, ein Object
als Zweck an sich selbst (als morali-
scher *Endzweck*) hervorgebracht werden
kann. Denn ohne allen Zweck kann
kein *Wille* seyn; obgleich man, wenn
es bloß auf gesetzliche Nöthigung
der Handlung ankommt, von ihm *ab-*
strahiren muß, und das Gesetz allein
den Bestimmungsgrund desselben aus-
macht. Aber nicht jeder Zweck ist mo-
ralisch (z. B. nicht der der eignen
Glückseligkeit) sondern dieser muß
uneigennützig seyn; und das Bedürfnis
eines durch reine Vernunft aufgegebenen
das Ganze aller Zwecke unter ein-
nem Princip befassenden Endzwecks
(eine Welt als das höchste auch durch
unsere

testate est, convenit tamen utraque,
 nisi rationem pugnare ipsam secum veli-
 mus,

F 5

unserer Mitwirkung mögliche Gut) ist ein Bedürfnis des sich noch über die Beobachtung der formalen Gesetze zur Hervorbringung eines Object's (das höchste Gut) *erweiternden* uneigennützi- gen Willens. — Dieses ist eine Willensbestimmung von besonderer Art, nemlich durch die Idee des Ganzen aller Zwecke, wo zum Grunde gelegt wird: das, *wenn* wir zu Dingen in der Welt in gewissen moralischen Verhältnissen stehen, wir allerwärts dem moralischen Gesetz gehorchen müssen; und überdas noch die Pflicht hinzukömmt, nach allem Vermögen es zu bewirken, das ein solches Verhältniß (eine Welt den sittlichen höchsten Zwecken angemessen) existire. Hierbei denkt sich der Mensch nach der Analogie mit der Gottheit, welche obzwar subjectiv keines äusseren Dinges bedürftig, gleichwohl nicht gedacht werden kann, das sie sich in sich selbst ver-

mus, conjuncta inter se cogitare †).
 Atqui istum consensum, i. e. virtutem,
 quae

verschlösse, sondern das höchste Gut
 ausser sich hervorzubringen, selbst
 durch das Bewußtseyn ihrer Allgenug-
 samkeit bestimmt sey; welche Noth-
 wendigkeit (die beym Menschen Pflicht
 ist) am höchsten Wesen von *uns* nicht
 anders als moralisches Bedürfnis vor-
 gestellt werden kann. Beim Menschen
 ist daher die Triebfeder welche in der
 Idee des höchsten durch die Mitwir-
 kung in der Welt möglichen Guts liegt,
 auch nicht die eigene dabei beabsichtig-
 te Glückseligkeit, sondern nur diese
 Idee als Zweck an sich selbst, mithin
 ihre Verfolgung als Pflicht. Denn sie
 enthält nicht Aussicht in Glückseligkeit
 schlechthin, sondern nur einer Propor-
 tion zwischen ihr und der Würdigkeit
 des Subjects, welches es auch sey.
 Eine Willensbestimmung aber, die sich
 selbst und ihre Absicht zu einem sol-
 chen Ganzen zu gehören, auf diese
 Bedingung einschränkt, ist *nicht eigen-
 nützig.* cf.

quae est finis pure rationalis objectivus,
cum felicitate sive beatitate, quae est finis
volun-

cf. et Kritik der Urtheilskraft p. 455.
Der Endzweck, den das mor. Gesetz zu befördern auferlegt, ist nicht der Grund der Pflicht, denn dieser liegt im mor. Gesetz, welches als formales practisches Princip kategorisch gebietet unangesehen der Objecte des Begehrungsvermögens (der Materie des Wollens) mithin irgend eines Zweckes. Diese formale Beschaffenheit meiner Handlungen (Unterordnung derselben unter das Princip der Allgemeingültigkeit) worin allein ihr innerer moral. Werth besteht, ist gänzlich in unserer Gewalt, und ich kann von der Möglichkeit oder Unausführbarkeit der Zwecke die mir jenem Gesetz gemäß zu befördern obliegen, gar wohl abstrahiren (weil in ihnen nur der äussere Werth meiner Handlungen besteht als etwas, was nie völlig in meiner Gewalt ist, um nur darauf zu sehen was meines Thuns ist. vid. et Religion innerhalb den Grenzen der bloßen Vernunft p. 5 — 10 praefat.

voluntatis subjective necessarius, confidere, neque analytice licet e virtutis felicitatisque vi ac notione, neque synthetice ex usu rerum intelligi *). Tamen ejus est rei firma persuasio humanae naturae necessaria, ut haec, si quidem cauta esse velit, carere illa ac superfedere nullo modo possit **). Officium enim, sanctimoniam

*.) ut esset posterius item in potestate nostra necesse erat, non modo ut naturam totam *αἰσθητικὴν* cognitam haberemus, sed etiam moderare eam pro lubitu nostrisque finibus accommodare possemus.

*) cf *Kritik der Urtheilskraft* pag 384 nec non p. 394.

**.) Hinc nec mirum, rationem hac de re ipsam secum pugnantem videri. Quam quidem pugnam s. Antinomiam quam vocat, Kantius (*Kritik der practischen Vernunft* pag 204 et 205.) sic depingit: In dem höchsten für uns practischen d. i. für unsern Willen wirklich zu machenden Guten werden Tugend

moniam velut supremum finem formalem
persequendi, nec non beatitatem digni-
tati

gend und Glückseligkeit als nothwendig verbunden gedacht, so dafs das eine durch reine praktische Vernunft nicht angenommen werden kann, ohne dafs das andere auch zu ihm gehöre. Nun ist diese Verbindung (wie eine jede überhaupt) entweder *analytisch* oder *synthetisch*. Da diese gegebene aber nicht analytisch seyn kann (vide p. 38 sqq. et ejusd. libri) so musz sie synthetisch, und zwar als Verknüpfung der Ursache mit der Wirkung gedacht werden, weil sie ein practisches Gut, d. i. was durch Handlungen möglich ist, betrifft. Es musz also entweder die Begierde nach Glückseligkeit die Bewegursache zu Maximen der Tugend, oder die Maxime der Tugend musz die wirkende Ursache der Glückseligkeit seyn. Das erste ist schlechterdings unmöglich, weil Maximen, die den Bestimmungsgrund des Willens in das Verlangen nach seiner Glückseligkeit setzen, gar nicht moralisch sind, und keine

tati penitus respondentem finem proponendi, ut Kantius vocat, in consequentiam

keine Tugend gründen können. Das zweyte ist aber auch unmöglich, weil alle practische Verknüpfung der Ursachen und Wirkungen in der Welt als Erfolg der Willensbestimmung sich nicht nach moralischen Gesinnungen des Willens, sondern der Kenntniß der Naturgesetze und dem physischen Vermögen, sie zu seinen Absichten zu gebrauchen, richtet, folglich keine nothwendige und zum höchsten Gut zureichende Verknüpfung der Glückseligkeit mit der Tugend in der Welt durch die pünctlichste Beobachtung der moral. Gesetze erwartet werden kann. Da nun die Beförderung des höchsten Guts, welches diese Verknüpfung in seinem Begriff enthält ein a priori nothwendiges Object unseres Willens ist, und mit dem moral. Gesetz unzertrennlich zusammenhängt, so muß die Unmöglichkeit des erstern auch die Falschheit des zweyten beweisen. Ist also
das

tiam venientem, stat illud quidem suo
 proprio fundamento: nihilofecius non
 potest

das höchste Gut nach practischen Re-
 geln unmöglich, so muß auch das mor-
 Gesetz, welches gebietet, dasselbe zu
 befördern phantastisch, folglich auf
 leere eingebildete Zwecke gestellt, mit-
 hin in sich falsch seyn. Sed quomodo
 Kantius rem *explicit* vid. pag. 106. „Der
 erste von den zwey Sätzen, das das
 Bestreben nach Glückseligkeit einen
 Grund tugendhafter Gesinnung hervor-
 bringe, ist *schlechterdings* falsch; der
 zweyte aber, das Tugendgesinnung
 nothwendig Glückseligkeit hervorbrin-
 ge, ist *nicht schlechterdings*, sondern nur
 insofern sie als die Form der Causalität
 in der Sinnenwelt betrachtet wird, und
 mithin, wenn ich das Daseyn in der-
 selben für die einzige Art der Existenz
 des vernünftigen Wesens annehme, al-
 so nur *bedingter Weise* falsch. Da ich
 aber nicht allein befugt bin, mein Da-
 seyn auch als Noumenon in einer Ver-
 standeswelt zu denken, sondern sogar
 am

potest id quisquam per naturae intelligentis atque ejusdem limitibus circumscriptae rationes cum constanter persequi tum penitus, consilium ut plane immutabile sit, nisi sic propositus finis non *τῶν ἀδυνάτων* esse, neque illa voluntatis contentio carens successu, neque pure rationalis objectivus finis cum (subjective) necessario humanae voluntatis sine pugnant cogitetur. Ut

am moralischen Gesetz einen rein intellectuellen Bestimmungsgrund meiner Causalität (in der Sinnenwelt) habe, so ist es nicht unmöglich, daß die Sittlichkeit der Gesinnung einen wo nicht unmittelbaren doch mittelbaren (vermittelt eines intelligiblen Urhebers der Natur) und zwar nothwendigen Zusammenhang als Ursache mit der Glückseligkeit als Wirkung in der Sinnenwelt habe, welche Verbindung in einer Natur, die blos Object der Sinne ist, niemals anders als zufällig stattfinden, und zum höchsten Gute nicht zuzulangen kann.

Ut igitur ratio in constituendo duplici sine consentiat secum, et homo valeat legi morali obtemperare, nihil quicquam humanae naturae legi adversans; id quod quidem *intelligere* minus potest, neque tamen in pugna secum esse ipsum videt, suamet causa, i. e. suae personae causa (si ex ratione subjectiva) probet, verumque putet esse oportet.

Haec autem fides sive haec persuasio, verum id esse, cujus ad agendum sibi necessariam tanquam umbram videt atque imaginem persona, tum denique locum habet, et salva est, nihil obloquente rerum experientia, si, phaenomenis a rebus intelligibilibus separatis, hanc fidem praecipue adhibeamus intelligibilibus, quarum non contingere experimenta possunt, utut experientiae objecta iis nitantur. Jam vero intelligibilis qui est mundus si idem personarum cogitatur

G tatur

tatur moralitati consentaneus, *moralis* vocatur. Qui *optimus* est mundus, quatenus ejusmodi descriptionem atque ejusmodi naturae legum cum moralibus comparationem habet, qua illarum vis in hominibus et sensibus praeditis et finitis integro, quem ratio videt et exspectat, fini respondet. Sed hac in notione mundi moralis optimi ita et divinitatis et immortalitatis nostrae comprehenditur idea, divelli ut haec illius conditio nulla modo possit *).

Ut

*) Ut proponamus id, quod omnium animalium ratione gaudentium proprium est (felicitatem, quoad licet eam nihil quicquam detrahentes officio assequi) ipso officii praecepto jubemur. Sed nulla rationis curiositas, nulla ingenii follertia, quomodo ea contingere possit, neque per suamet hominis, neque per universam naturam videt. Quae potius iis ex causis, quantum licet conjicere, ejusmodi virtutis praemium a natura si-
ve

Ut videlicet ad eum, ratio quem videt, finem perveniatur, abesse necesse est omne sive internum sive externum naturae impedimentum, quod quidem morali esset contentioni inexpugnabile. Contra etiam natura rationis particeps virtute augeatur oportet, nullo fine, pro suo quaeque desiderio, omnibus in-

G 2

genii

ve sua cujusque sive universa tributum non potest non, neque divina natura, neque animi immortalitate probata, spei cuidam attribuere inani, adeoque, si plane ei eo de judicio cautum esse posset, legem moralem ipsam errori mentes agentium adscribere. Cum vero rationi nihil esse exploratius possit, quam posterius nullam facultatem habere, illas contra ideas, quarum est objectum supra naturam positum, intelligi posse, nihil secum ipsas pugnans habere, illas cogitur ideas sua causa i. e. suae legis agendi et morum causa veras agnoscere ne pugnare ipsa secum videatur.

genii atque rationis nervis contendendis *).

Ut vero ita progrediatur in infinitum, vitae sit ejus continuatio perpetua atque infinita, necesse est, i. e. immortalis. Sed utraque et moralis mundi et perpetuitatis naturarum intelligentium notio, uti requirit ratio confirmatur denique confirmata divini numinis notione. Licet quippe et moralis mundi existentiam et naturarum in eo ratione praeditarum aeternitatem et quasi perennitatem intelligi, probata demum summa quadam, unde iste legum et physicarum et moralium consensus oriatur, ratione, i. e. natura divina. Itaque

*) Ejusmodi igitur morali Optimismo moralis tanquam et alter nullo modo debilitatur, neque vera opprimitur moralis actio, uti fit in Leibnitiano Deterministarum optimismo, ubi hominum corrigendorum partes non ipsorum bonae menti sed Deo assignantur,

Itaque Dei existentia et animorum
 nostrorum immortalitas moralis fidei sunt
 tanquam corollaria eaque intime con-
 juncta, quae inde simul et necessario na-
 scuntur, alterum ut trahat adferatque
 alterum *), Qua conjunctione conse-
 quitur

G 3

*) cf Heydenreich Betrachtungen über die
 Philosophie [der natürlichen Religion
 P. II p 136. Der Hauptgrund, auf wel-
 chem die Überzeugung vom Daseyn
 Gottes beruht, ist die Vernunftnothwen-
 digkeit an einen moralischen Plan der
 Welt zu glauben und die Unmöglich-
 keit das zu können, ohne einen Gott
 voranzusetzen. Nun sind nach dem
 moralischen Plan der Welt die vernünftigen
 Wesen *Zwecke an sich* in der Schöp-
 fung und in Beziehung darauf kann
 nichts anders denn *Tugend und Glückseli-
 gkeit in Harmonie Endzweck der Welt
 seyn*. Vollkommene Tugend können
 die endlichen vernünftigen Wesen nie
 erreichen, es giebt also für sie keinen
 moralischen Vollendungspunkt, sondern
 ihr

quitur moralis optimi mundi imago eam,
 quam ratio desiderat, et firmitatem et
 con-

ihr Fortschritt zur Annäherung an das Ideal der Heiligkeit eines Willens muß endlos seyn. Eben so wenig giebt es für sie einen Grad der Glückseligkeit, für welchen keine Erhöhung gedenkbar wäre. Das Wachsthum an Glückseligkeit muß also wie der Fortschritt im Guten unendlich angenommen werden. Es liegt diesem zufolge in der Idee eines moral. Weltplanes, welcher die ganze Forderung der Vernunft befriedige, die Nothwendigkeit der Unsterblichkeit der vernünftigen Wesen im theologischen Sinne des Worts (wie fern sie nemlich unendliche moralische Vervollkommungs und ihr angemessene unendliche Befeligungsfähigkeit in sich schließt) und zwar ist sie als das vorzüglichste wesentlichste Merkmal darin enthalten. Wenn wir nun einen Gott voraussetzen müssen, weil dies die einzige Bedingung ist, unter welcher wir uns das Daseyn und die

consensum et integritatem, neque minus fit omnibus omnino naturae nostrae desideriiis moralibus satis.

Jam comparando hoc morali Optimismo cum imagine mundi optimi Leibnitiana, invenitur, quid intersit inter utrumque.

I. Hic enim moralis Optimismus non sicut Leibnitianus ille ingenii speculantivae rationis quibusdam commentis, s. ideis per se inanibus, sed legitur officii faciundi s. morali; non supponit Dei existentiam e notionibus

G 4

meta-

die Ausführung des moralischen Weltplans begreiflich machen können, wozu der Grundriß ursprünglich in unserer Vernunft liegt; so erhellet, daß mit dem Glauben an Gott zugleich der Glaube an Unsterblichkeit in uns erzeugt wird, dieser also nicht fehlen kann sobald jener wirklich Statt findet.

metaphysicis per se inanibus, demonstratam uti videtur, sed eam confirmat potius tribuendo illis notionibus propria sibi fide morali et argumento et nexu.

II. Tantum abest, ut virtuti adverteretur, ut haec potius ei pro fundamento sit: et si in Optimismo, quem excogitavit Leibnitii ingenium, et rationis et virtutis dignitas modo est relativa quaedam atque externa ratione perfectionis universi mundi ducta, moralis hic Optimismus iisdem dignitatem propriam atque absolutam reddit proponenda virtute summo tanquam fine, quo ceteri ne felicitatis quidem excepto referantur omnes.

III. Similiter tantum abest, ut hic Optimismus fatum inducat, ut probata potius denique arbitrii libertate locum inveniat. Hac enim demum probata licet moralis legis (cui ceterum utpote rei in facto

facto positae, quae sua cuiusque conscientia tenetur, argumentatione opus non est) auctoritatem agnoscere, hujus legis, inquam, cui tandem omnis Ethicae disciplinae *πραγματεια* Optimismusque innititur.

Ceterum, quod ad adfensus in hac morali, mundum hunc optimum, itemque, quod connexum intelligitur, Deum esse et animos hominum immortales, argumentatione genus attinet:

1) Non persuasione continetur levi quadam. Neque enim nititur rationibus duntaxat ingenii mere subjectivis, sed praecepto legis moralis, quae veritate gaudet objectiva et sua cuiusque conscientia tenetur, cum qui a Leibnitio excogitatus est Optimismus nitatur ille qui-

dem rerum argumentis, uti videtur ob-
 jective veris, quae tamen, uti demonstra-
 tum supra in ejus censura est, omni ca-
 rent fundamento, neque parere persua-
 sionem firmum, sed tantummodo levem
 possunt. Persuasio enim firma, si rei
 scientia quaeratur, locum habet tum de-
 mum, quum ejus rei perceptionem ac-
 ceperimus objective veram. Quae quidem
 cujuscunque rei vera ut accipiatur per-
 ceptio, necesse est, non solum mea ut
 receptivitas cum illa in communione sit,
 i. e. vim ejus intercedente quodam sibi
 proprio medio percipiat, sed etiam, ut
 illa vis, quam dixit Kantius spontaneita-
 tem, huic tribuat materiae formam suam.
 Quicquid contra sub cogitationem mo-
 do cadit, (alles blos denkbare) atque
 adeo, quicquid est universale, absolu-
 tum, non conditionibus adstrictum valet
 id quidem, si rei scientia quaeratur, per-
 suasio-

suasionem parere levem, neutquam gravem ac firmam *).

2) Neque e morali argumentatione assensus, qui existit, *scientiam* parit. Namque assensus, qui e principiis rationis

*) cf Heydenreich Grundfätze der moralischen Gotteslehre p. 57. Bey Sätzen, welche das Daseyn und die Beschaffenheit von Gegenständen betreffen, welche zur Sinnenwelt gar nicht gehören, kann nie weder ein Gleichgewicht der objectiven Gründe für und wider noch ein Uibergewicht der einen vor der andern Statt finden; denn die objectiven Gründe ermangeln ganz und müssen nach der Natur der Sache ermangeln. Man darf also auch nicht sagen, solche Sätze seyn blos der *Wahrscheinlichkeit* fähig; denn da für sie gar keine objectiven Gründe möglich sind, alle Wahrscheinlichkeit aber auf objectiven Gründen beruhen muß, so kann in Beziehung auf dieselben der Begriff der Wahrscheinlichkeit gar nicht eintreten etc.

nis in agendo quae valet, oritur α), neque verum nititur scientia, neque ad scientiae incrementum spectat β), moralis legis desiderium illud non est per se ratio illius assensus idonea: siquidem lex moralis jubet simpliciter, neque adeo praeceptionis suae fidem repetit ex firma mea persuasione mundi moralis simulque, quae ei adjuncta sunt.

3) Est tertio loco illa persuasio firma plusquam opinionis temeritas: Quippe necessitate nititur domestica et propria, humanae naturae desiderio certo atque explorato, quo cogitur moralis legis praecepta ad finem quendam referens ultimum, hunc, quibus solis potest conditionibus, repraesentare atque adeo vitae et factorum suorum exitum spectare. — Quod quoniam est humanae naturae insitum desiderium homini quidem persuadendi ratio (subjective) idonea, eam ob
causam

causam vocatur *fides* ubi objecta fidei
sunt. *) *Moralis* appellatur fides haec,
quia

*) Gegenstände, inquit Kant, die in Beziehung auf den pflichtmäßigen Gebrauch der reinen praktischen Vernunft (es sey als Folgen oder als Gründe a priori gedacht werden müssen, aber für den theoretischen Gebrauch derselben überschwenglich sind, sind bloße *Glaubenssachen*. Dergleichen ist das *Höchste* durch Freiheit zu bewirkende *Gut* in der Welt, dessen Begriff in keiner für uns möglichen Erfahrung, mithin für den theoretischen Vernunftgebrauch hinreichend seiner objectiven Realität nach bewiesen werden kann, aber doch durch praktische reine Vernunft geboten ist und mithin als möglich angenommen werden muß. Diese gebotene Wirkung ist zusammt der einzigen für uns denkbaren Bedingungen ihrer Möglichkeit nemlich dem Daseyn Gottes und der Seelen Unsterblichkeit *Glaubenssachen* (*res fidei*) und zwar die einzigen unter allen Gegenständen;

quia tandem ea lege morali ejusque absolute necessaria praeceptione nititur. Moral
 ralis

ständen, die so genannt werden können. Denn ob von uns gleich was wir nur von der Erfahrung anderer durch Zeugnisse lernen können, geglaubt werden muß, so ist es doch darum noch nicht Glaubenssache, denn bei jener Zeugen *einem* war es doch eigene Erfahrung und Thatsache oder wird als solche vorausgesetzt. Zudem muß es möglich seyn, durch diesen Weg (des historischen Glaubens) zum Wissen zu gelangen und die Objecte der Geschichte wie alles überhaupt was zu wissen nach der Beschaffenheit unsers Erkenntnißvermögens wenigstens möglich ist, gehören nicht zu Glaubenssachen, sondern zu Thatsachen. Nur Gegenstände der reinen Vernunft können allenfalls Glaubenssachen seyn, aber nicht als Gegenstände der bloßen r. spekulativen Vernunft; denn da können sie gar nicht einmal mit Sicherheit zu den Sachen d. i. Objecten eines für uns möglichen

chen

ralis igitur fides firma est quaedam persuasio, in rerum natura s. objective verum

chen Erkenntnisses gezählt werden. Es sind Ideen d. i. Begriffe, denen man die objective Realität theoretisch nicht sichern kann. Dagegen ist der von uns zu bewirkende höchste Endzweck das, wodurch wir allein würdig werden können, selbst Endzweck einer Schöpfung zu seyn, eine Idee, die für uns in praktischer Beziehung objective Realität hat und Sache aber darum, weil wir diesem Begriff in theoretischer Absicht diese Realität nicht verschaffen können bloße Glaubenssache der reinen Vernunft mit ihm aber zugleich Gott und Unsterblichkeit als die Bedingungen, unter denen allein wir nach der Beschaffenheit unserer Vernunft uns die Möglichkeit jenes Effects des gesetzmäßigen Gebrauchs unserer Freiheit denken können. Das Fürwahrhalten aber in Glaubenssachen ist ein Fürwahrhalten in reiner praktischer Absicht d. i. ein moralischer Glaube

rüm esse, quem ratio in agendo cum ver-
fatur, spectat ultimum, quibus potest
solis conditionibus, finem. *)

Quare

Glaube, der nichts für das theoretische
sondern bloß für das praktische auf Be-
folgung seiner Pflichten gerichtete rei-
ne Vernunftkenntnis beweiset und
die Speculation gar nicht erweitert.
Wenn das oberste Princip aller Sitten-
gesetze ein Postulat ist, so wird zu-
gleich die Möglichkeit ihres höchsten
Objectts, mithin auch die Bedingung,
unter der wir diese Möglichkeit den-
ken können dadurch zugleich mit po-
stulirt. Dadurch wird nun das Er-
kenntnis des letztern weder Wissen
noch Meinung von dem Daseyn und
der Beschaffenheit dieser Bedingungen
als theoretische Erkenntnisart, sondern
bloß Annahme in praktischer und dazu
gebotener Beziehung für den mor. Ge-
brauch unserer Vernunft.

*) Glaube, pergit vir cel. pag. 456 l. c.
(als Habitus nicht als Actus) ist die
mora-

Quare fides est, quatenus praeceptione rationis moralis absolute necessaria

moralische Denkungsart der Vernunft im Fürwahrhalten desjenigen, was für das theoretische Erkenntniß unzugänglich ist. Es ist also der beharrliche Grundsatz des Gemüths das, was zur Möglichkeit des höchsten moralischen Endzwecks als Bedingung voranzusetzen nothwendig ist, um der Verbindlichkeit zu demselben willen als wahr anzunehmen, obgleich die Möglichkeit derselben aber eben so wenig auch die Unmöglichkeit von uns nicht eingesehen werden kann. Der Glaube schlechthin so genannt ist ein Vertrauen zu der Erreichung einer Absicht, deren Beförderung Pflicht, die Möglichkeit der Ausführung derselben aber für uns nicht einzusehen ist folglich auch nicht der einzigen für uns denkbaren Bedingungen. Der Glaube also, der sich auf besondere Gegenstände, die nicht Gegenstände des möglichen Wissens oder Meynens sind bezieht, ist

H

ganz

ria nititur, necessaria: quae ob id ipsum non est absoluta, sed hypothetica necessitas, quod bonam mentem in homine supponit. Nimirum nititur illo: Quicumque summum bonum proponit finem ultimum,

ganz moralisch. Er ist ein freyes Fürwahrhalten, nicht wozu dogmatische Beweise für die theoretisch bestimmende Urtheilskraft anzutreffen sind, noch wozu wir uns verbunden halten, sondern dessen was wir zum Behuf einer Absicht nach Gesetzen der Freiheit annehmen, aber doch nicht wie etwa eine Meynung ohne hinreichenden Grund, sondern allein der Vernunft (ob wohl nur in Ansehung ihres practischen Gebrauchs) für die Absicht derselben hinreichend. Denn ohne ihn hat die moralische Denkungsart, bey dem Verstoß gegen die Aufforderung der theoretischen Vernunft zum Beweise (der Möglichkeit des Objects der Moralität) keine feste Beharrlichkeit, sondern schwankt zwischen practischen Geboten und theoretischen Zweifeln,

ultimum, idem conditionem omnem sine qua non desiderat.

2) Haec est non rerum (objectiva) sed hominum (subjectiva) necessitas; quoniam non aliquo officii praecepto veluti: credas, persuadeare! sed agentium nititur desiderio et voluntatis quodam consilio. *)

H 2

Quare

*) Glaubenssachen (sunt et haec ipsa Kantii verba quae cf pag. 452 l. c.) sind nicht Glaubensartikel, wenn man unter den letztern solche Glaubenssachen versteht, zu deren Bekenntniss (innerem oder äußerem) man verpflichtet werden kann: dergleichen also die natürliche Theologie nicht enthält. Denn da sie als Glaubenssachen ihr Fürwahrhalten (gleich den Thatfachen) auf theoretische Beweise nicht gründen können, so ist es ein freyes Fürwahrhalten, und auch nur als ein solches mit der Moralität des Subjects vereinbar.

Quare fides ista necessaria, quamquam e cujusque redundet moribus necessario, tanti est, quanti nulla esse e rationis principiis persuasio possit quamvis acerrima; quandoquidem ea parvam mentem non excludit. Posita itaque bona mente, quae in eo, qui ratione gaudet, semper requirenda est, fides haec est maxime perspicua tantoque magis, quanto est certior conscientia in unoquoque necessitatis bonae mentis summae. *)

*) conferatur Reinhold V. cel. nobilis ille liber. Briefe über die Kantische Philosophie pag. 173 seqq.

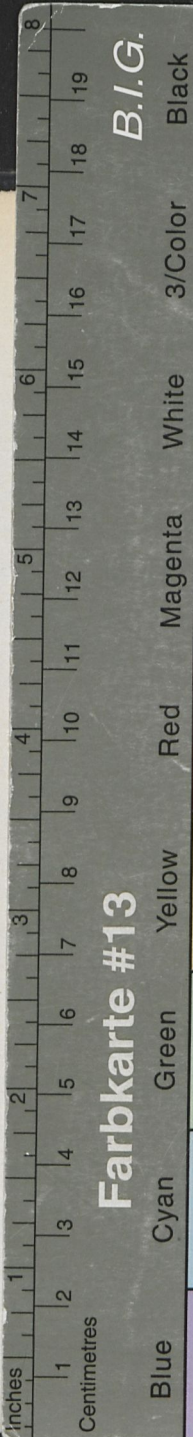
Fc 989.

8

80

m

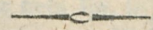
Farbkarte #13

B.I.G.

LEIBNITII
DOCTRINA
DE
MUNDO OPTIMO
SUB
EXAMEN REVOCATUR DENUO

C. A. L. CREUZER.
Ph. Doctore.

LIPSIÆ.
IN OFFICINA LIBRARIA MÜLLERIANA.

1796.

